

240

పుస్తకము పేరు : ..... సుగ్రీవ మహాద్వైప
..... ధీ కమ.

గ్రంథకర్త పేరు : .....

సా. 213

430.

500

తాకూర్ పరిశోధనా కేంద్రం విజయవాడ

..... గ్రంథం

..... రచయిత

..... పరిచయ సం..... పేజీ సం

శూర్ప—దేవా! ఏమిరసికుడవోయి రామచంద్రా! మొక్కజొన్నపీచువలె బలిసినగొట్టెబొచ్చువలె నుండవలసిన వెండుకలయంద మీవిధముగ, కోడియొకలవలె మెత్తగాబొగ్గులయినను, సౌందర్యమని భ్రమయేనా? పర్వతగుహలవలె బుస్సున గాలి పీల్చుకొనఁదగిన ముక్కురంధ్రములు నూసికొనిపోయిననుపడకుండ, గాడిదగత్తరయయినను, మనోహరము లనుమాటయేనా? అడ్డముగా పొట్టిగా లావుగా నేవుగాయారిన పెండలపుదంపవలె నుండవలసిన ముక్కు సన్నగా, పొడుగుగా, నుండు టందమనియే మెచ్చుకొనుచున్నావా? ఒక్కటేలావున, పట్టెమపట్టెఁజుండవలసిన పెదవులయందమంతయుఁపాడై మధ్యనురెండువంకలుగచీలి యటుకొంత యటుకొంతయై సన్నఁగా నెఱ్ఱఁగా నందవీకారముగనున్నను, ఆపెదవులను జూచియే మురిసి ముచ్చటపడుచుంటివా? అట్టె మోహమున మగవాఁడొడలెఱుంగకుండ పట్టి కౌగిలింపఁగా చేతులుచుట్టిరాగా పైన బారెడుమిగులవలసిన యానడుమున్నదో లేదో యను సందేహముగలిగినప్పుడిక నందమేమి? అధ్వానము. ఇక శరీరపురంగా? చక్కఁగా నూనెవలె, నిగనిగలాడుచు, కాటుకవలెనుండవలసినశరీరము కనుపెక్కువైన పారాణివలెనుండఁగా మురిసిముక్కులగుచుంటివా?

లక్ష్మ—అట్టెవాగకు మూతిపైఁ గొట్టెదను.

శూర్ప—మూతిపైఁ గొట్టుట సరసమునకు లక్షణమేకాని, “వాగవల” దనుటయే, నాకర్థముగానిమాట; బేను, కురూపియో సురూపియో యొక భార్యయున్నవానితో నాకేమిమాటలు? నీతోడనే మాటాడుదును.

లక్ష్మ—(అప) అన్నయ్యా! ఎంత సేపీదాన విట్లు ప్రేలుట!

రాము—(అప) వాయనా! ఇందు ప్రేలాపన మేమున్నది?

రాక్షసమతముగదా!

శూర్ప—అదిగో! లక్ష్మణుడేదియో రామునిచేవి కొఱుకు
చున్నాడు. లక్ష్మణా! ఆ సరసము చాతో నేడువరాదా! నాచేవియే
కొఱుకరాదా!

లక్ష్మ—చెవికర్మమేమి? రెండుచెవులు, మొకముక్కు, కొఱుక
వలయునని తలచుచున్నాను

శూర్ప—ఆహాహా! కమ్మగా సరసముగా నట్లుకొఱికిన నీమ
స్మధుని కఱకువేటులబాధ కొంచె ముపశమిల్లునుగదా! లక్ష్మణా!
నీవిష్టపడుచునేయున్నావుగాని, నీయందమేమియు! నామనిస్సున కెక్క
లేదు. రామచంద్రా! అల్ల నేరేడుపండువంటిసీరూపము కొంతవఱ
కు నాకునచ్చినది. నీవుపూర్తిగా నిరాశఁజూపినప్పుడుగదా, యెఱ్ఱగ
నున్న యీవికారాకారునిఁ గట్టుకొనవలయు, ఏదోయొకటి శీఘ్రము
గఁ దెగ వేయవేమి?

లక్ష్మ—చెప్పలేదా? ఒకటిగాదు మూడు. రెండు చెవులు,
ఒకముక్కు.

రాము—శూర్పనఖా!

(అనుబంధము 6)

గీ. వసుధలో మానవుల కు ३ ద్వాహసరణి
కొలదియెఱుంగని కామేచ్ఛ ३ కొఱకుఁగాదు;
జనుని బ్రతుకున కిహాశర ३ సాధనమయి
తనకు సంతానఫల లాభ ३ మునకుఁగాని.

అట్టిఫలిత మీపవిత్రజన్మయగు జానకివలన నాకు చేకూరునపుడు
నిన్నుఁ గట్టుకొనుటపాపముగాదా! అదిగాక నాకేకపత్నీవ్రతము.

శూర్ప—ఛీ! ఛీ!! ఛీ!!! ఆడుదానివలె—అప్రయోజకునివలె
నపుంసకునివలె మాటలాడితివి. ఈ తలతిక్కవేదాంత నూడుదాని

నేలుకొనలేని నిర్భాగ్యులనుదుట వాబ్రహ్మ వ్రాసినాడు. మగతన
మూగలవానికి మానినీవాంఛగలవానికి దేహమున జవసత్వములును
గనివానికి నూగుమీసములైన సరిగ నల్లబడనివానికి నీయట్టివానికి
యేకఃపత్నీవ్రతమేమి? మాయన్నయగు రావణునివలె బహుపత్నీవ్రత
మేల నీవవలంబింపఁగూడదు; ఇదివఱకులేకున్న, నిప్పుడేల మొదలు
పెట్టఁగూడదు? మాయన్నచూడు ముచ్చటగా నందఱుపర కాంతల నెత్తు
కొనివచ్చివాడో? ఇంకెందఱిని తేదలంచివాడో —

సీత—(తన) ఇది చార్వాకునకు సతిగానుండఁదగినసీతివేత్త;

రాము—రాక్షసకాంతవగు నీకట్టిసీతి సహజమైనను శూర్పన
ఖా! ఏక క్కాలమున బహుజనులతోఁగలియుశక్తిని పరమేశ్వరుఁడు మన
కు ప్రసాదింపకుండుటచేతనే యది ప్రకృతవిరుద్ధమనియు బలవదంగీ
కృత కార్యమనియుఁ దెలియుటలేదా? అట్టికార్యము పాపముగాదా?

శూర్ప—ఔనయ్యా! నీవు భవనమువిడిచి వనముఁబ్రవేశించి
నపుడే సంపారమువిడిచి సన్యాసముఁదాల్చితివి? నీతో నాకు పొసఁగ
దు. లక్ష్మణా! ఇక్కడికి రామునిపై నాశతీరిపోయినది. నీవు సరసుఁ
డవు. ఎఱ్ఱగా నందముతక్కువగానున్నను, ఏపుగా బొద్దుగాఁ బెరిగి,
పెండ్లములేక పెటపెటలాడుచున్న వాఁడవు. నీకును నాకును సరిపోయినది.
మనకిది యుభయతారకముగ నుండును. రా! రా! నీకు కాంతలేదు. నా
కు కాంతుఁడులేడు. ఆపాడుధనుస్సు, బాణములు వదలి, నాకొఁగిలింతల
కు గిలిగింతలిమ్ము. (మీదఁబడఁబోవును.)

లక్ష్మణ—చీ! చీ! — పాపీనీ! దూరముగనుండు, మాట్టఁబోకు;
మదపుకంపుగొట్టునీయొడలిని, నాయొడలికిఁదగిలింపఁబోకు.

శూర్ప—నీయన్నవద్ద నొక కాంతయున్నదని దగ్గఱకుఁ బో
లేదు. నీకట్టి ప్రతిబంధకము లేనప్పుడుగూడ తాళుచునా? రా—

రా—(చేయిపట్టిలాగును)

లక్ష్మ—ఓసీ చండాలురాలా ! నీదురాగతము మితిమీరు
చున్నదేమి, వదలు; చేయివదలు.

[అనుబంధము 7]

(చేయిపట్టి లాగును)

శూర్ప—అబ్బబ్బ! ఎంతచమ్మగనున్నది. ఎంతతీయగనున్నది!
ధనుస్సు విలుగ లేదుగద ! చూచుకో ! దురదపై గోకినట్లున్నది !
నేనిట్టి సరసముకొఱకేయేడ్చునది!—అమాత్రపుకోపముజూపనిమగడు
మగఁడా?—లంకలో నాకొకయిల్లున్నది. రా! అచ్చటికిపోదము. నిన్ను
స్వేచ్ఛగా వీపుపై నెక్కించుకొని మునిముండకొడుకులఘర్ణశాలలకుఁ
దీసికొనిపోయి మొక్కజొన్నపొత్తులవలె చిలగడదుంపలవలె విఱచి
నీనోటికందిచ్చెదను. వారి పచ్చినెత్తు రిద్దఱమును కడుపారఁ ద్రావి,
తాండవము లాడవచ్చును. నీదెబ్బతో మన్మథుఁడు ముండకొడుకు పూ
వుదెబ్బలబాధ సగముతీరినది. కాని నీ కౌఁగిలింతచేతగాని మిగిలినది
తీరదు. ఈపాడు వేషము దీసివేయించి, నిన్ను భాగ్యవంతునిఁ జేయిం
తును. నిన్ను మాయన్నయగు రావణుని పాదములపైఁ బడవేసి,
గొప్పయుద్యోగమిప్పించెదను. ముందు కౌఁగిలిచుకో ! వామాట
విను—చెడిపోకు — నాశరీరము కామవికారమున జలదరించు
చున్నది.

[లాగును]

లక్ష్మ—భ్రష్టురాలా ! చెప్పదెబ్బలతోఁ గాని, నీకీచిరచిర
యణగదు. ఈదెబ్బ కాచుకో ! మన్మథుఁడు 'కాలికిబుద్ధి చెప్పను.

[చెంపవైకొట్టును]

శూర్ప—అబ్బ ! అబ్బ ! చీమమిరప కాయవలె నెంతఘాటు
గానున్నదిరా నీదెబ్బ! మనుష్యునికింతటిజవసత్వములు గలవని నేనెఱుఁ
గను. నీ చేతులుపడిపోను — నీబలము పాడుగాను—నీసరసము.

చట్టుబండలు గాను—రక్తము చిందు చున్నది; తల తిరుగు చున్నది;
రామా ! రామా!!—నీతమ్ముడను రాగమెఱుగుననుకొంటిని; గాని
మగతనము లేనినీవే నయము. లక్ష్మణుడు మొండి బండ. చేతికన్న
చాపమే సరస మనిపించినాడు. నీవే సరి;రా! మూతిపై గొట్టిననీ
తమ్మునికే ముద్దుబెట్టుకొందువా? ఛీ ! ఛీ!! వట్టియప్రయోజకపు
పెద్దమ్మ—కోపదారిపిండము—వలచి మీదబడినసుందరాంగిని
వాయగొట్టినాడు. ఈకాంత యొక్క తెనీకు ప్రతిబంధకముగనున్న
చో—వేసిన కందివడియుమును వలె, దీనిని కరకర నమలి తిందును.
ఆనెత్తుటిమూతితో నీకు రెడుతీయనిముద్దు లిచ్చెదను.

[దగ్గఱకువచ్చును]

సీత—(భయముతో) నాథా! నాథా ! రక్షింపుడు.

రామ—ప్రాణేశ్వరీ ! భయము లేదు. (దగ్గఱకు దీసికొనును)

లక్ష్మణ—ఛీ ! పాంసులా! ఛీ ! కులటా ! నీకు మరణము

సమీపించినది

(జుట్టుపట్టుకొని)

గీ, భైరవాసురఘోరరూప పంబు దాల్చి

జానకీదేవి సాధ్వినీ పంపదలచి,

నిన్ను గవయవలంకిత పరింద్యచరిత

రయమున వధింతు సేలవిమ్ము; రామచంద్ర!

రాము—లక్ష్మణా ! దీనిని ప్రాణములతో మాత్రము వదలు
ము. దుష్టుగాలైనను, మమతపడి వచ్చినదిగాని, కపటమెఱింగినది
గాదు.

సీత—నాయభిప్రాయ మదియే—అదిగాక, రాక్షసియైనను
నీమె వనితగదా!

లక్ష్మ—ఓ శూర్పనఖా! శ్రీసీతారామచంద్రుల యనుగ్రహమున ప్రాణభయముఁబాసి బ్రతికితివి ! నీముక్కును, జెవులను కోయవలయునని నాకు మొదటిమండియు నభిలాషగలదు. ఆకోర్కెఁ దీర్చుకొందును (కోసి) పో ! నీయన్నతో చెప్పుకో—పో.

శూర్ప—హాహాహాహాహా!! ఓరిదుర్మార్గుడా! చండాలుడా! పాపాత్ముడా ! ఎంతపరాభవమొనరించితివి ! నాయన్న రావణునితోఁ జెప్పి, ఈదుష్టురాలి నవమానముఁ జేయించి, మీయిద్దఱిని జంపింపకున్న నాపేరు శూర్పనఖ కాదు; చూడు! హా! అన్నా! రావణా. రక్షింపుము రక్షింపుము!!

(ప్రస్థానము)

లక్ష్మ—ముగ్ధికిఁ దిముండవగుట వలన, నీమాటలు నీయన్నకు సరిగ దెలియవేమో ! నాని విక్కడికిఁ దీసికొని రా నేను విపులముగఁ జెప్పెదను.

సీత—నాథా ! దీనియూర్భాటముచే నీవనమంతయుఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచున్నది.

లక్ష్మ—అబ్బబ్బ ! రెండు గంటలనుండియు నొక్కటేకోలాహలముచేసినయీదానవివిడిచిన శనివదల్గి నట్లున్నది

సీత—సామిత్రి ! శనివిడచినట్లుగార యీశూర్పనఖాభంగముతోడ నేదో యొకమహాకష్టసంబంధము కలిగినట్లు నామది భీతి వాడము మన్నది!—

రామ—జానకీ ! కొనిమ్ము విధివశంబునవచ్చు నుఖంబులకు. మాత్రమే మానవుఁ డనుభవార్హుఁడు గాఁడు; కష్టములును సమానములే ! చూడు.

సీ. పదుమూడువర్షముల్ శ వనవాసదీక్షను
 గావించితిమి; యవి శ గడచెనటులొ
 దినచర్య యొక్కటే శ తీరునై; మనకష్ట
 సుఖసంతతులకెందు శ చోటులేదు
 శ్రీరామవనవాస శ చిత్రనాటకమునఁ
 బైహంకముననుండి శ బహుళకష్ట
 సంతానములు రాగ శ సకలదబ్బుండలం
 బులబోన మనకీర్తి శ మలసియాడు

గీ. సరవిన్నాశకర్ణ శ నాశికాచ్ఛేదన
 కథయేరానునాట శ కమున మూల
 వృత్తమగును; గాన శ విమలమై యాచంద్ర
 తారమగును మనడు శ ధవళకీర్తి॥

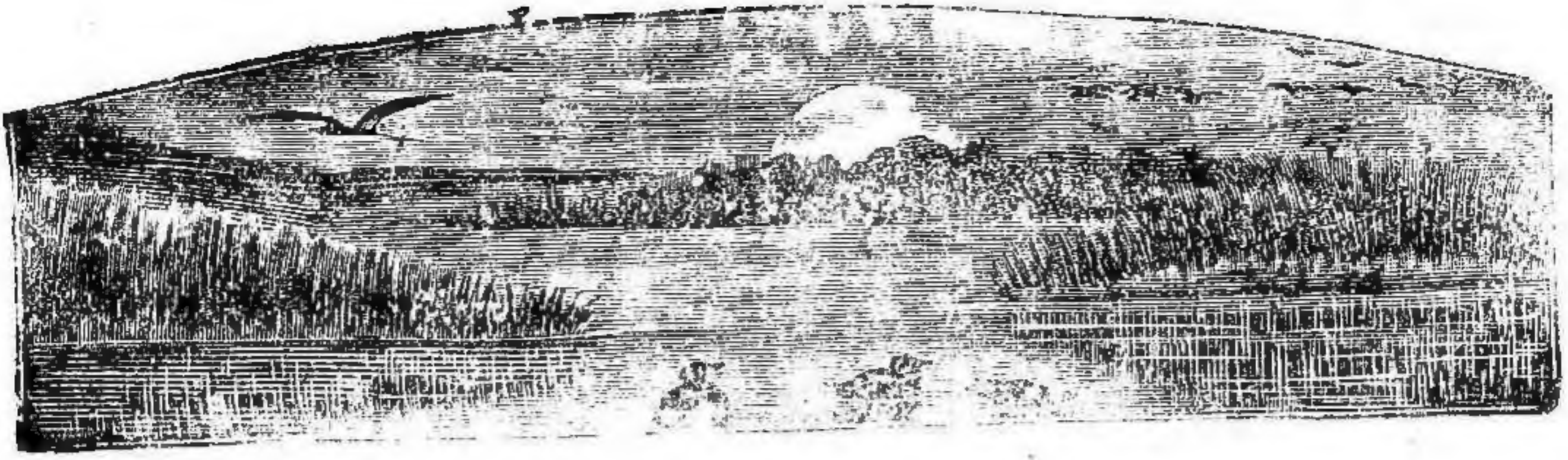
తమ్ముడా ! కాలకృత్యములకు వేళయైనది గాదా !
 లక్ష్మ—చిత్తము మనముపర్ణ శాలకరుగుదము.

(అందఱుప్రస్థానము)

ప్రథమాంకము.

(శ్రీ)

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

ద్వితీయాంకము

ప్రథమదృశ్యము - రావణుని సభాసందిరము.

(ద్విజిహ్వాఁడు ప్రవేశించును.)

ద్వి—అహ! ఏమి? నిండుకొన్నయక్షయపాత్రలవలె నీయా
సనములు, అయ్యవార్ల గారినట్టింటివలె నిత్మానుష్యమైన యీ రావణ
సభాభవనంపు, సాంపు. నేనే మొదటివాఁడనా నేటికి? శ్రీ వాదేయనదే!

(తెరలో)

ద్విజిహ్వా! ద్విజిహ్వా!

ద్వి—అ! ఎవరువారు? ప్రహస్తుఁడా?

(తెరలో)

ఏమనుచున్నావు? శ్రీసీదే యనియా?

ద్వి—ఔను కాదామరి? శ్రీ నాది; చుక్కసిది; దెబ్బలుతరువా
తవారివి.

(తెరలో)

హే హే హే! సీకింక శ్రీకూడవా? కల్వమువదలి విత్వములో బడితివిగాదా?

ద్వి—ఔను. అయిన?

(తెరలో)

కవికిని, శ్రీకిని, చుక్కెదురుగాదా?

ద్వి—అప్రభము స్వకపోలకవులకులే.

(తెరలో)

స్వకపోల కవులని, పరకపోలకవులని, రెండుజాతులుకూడనా? కర్మము!

• ద్వి—కాదా? మాతాతగారి ప్రాతతాటియాకు పుస్తకములపై పేర్లుమార్చి నేను కవినగుదుంటిని. ఇట్టినాకు ధనముండదను శాపము లేదులే?

(తెరలో)

ఏకవిశైవ దరివ్రమేలే! నీకపకీర్తి యొకటధికము. హే. హే. హే.

ద్వి—“హే. హే. హే.” యని చాటునసాగెదవేమి? రా— సభకు రా.

(తెరలో)

వచ్చుచున్నాను.

ద్వి—అహా! గున్నయేనుగంత తేలికముండకొడుకు; రోకటి బండివలె నడచునప్పటికే సూర్యాస్తమయమగును.

సీ. కడుభారమాట వె శ న్కకువ్రాలు తలవాడు

నూతినిబోలుపె శ న్మాతీవాడు

కత్తికిలొంగని శ గుత్తరీపుతలవాడు

• జానెడుగుబురుమీ శ సాలవాడు

పెనుబానమీరిన శ పెద్దకడుపువాడు

కంఠానగలలింగ శ కాయవాడు

చింతనిప్పులుగ్రక్కు శ చిన్నకన్నులవాడు

వేలరుద్రాక్షుల శ శూలవాడు

బొల్లిబొల్లియేడ్చు శ కల్లనవ్వులవాడు
 నడిమివయసువాడు శ నడుమనడుమ
 చిట్టుబుస్సుచునుచు శ జీ కాకువడువాడు
 దోరరంగువాడు శ దొంగవాడు.

(ప్రహస్తాడు ప్రవేశించును.)

ప్రహ—అచార్యోత్తమ! నమస్కారము.

ద్వి—ఓహో! నేనెఱుఁగునునండి నేనెఱుఁగునునండి. మీరూ
 రక వంకదండములు పెట్టుటయేగాని అంతకంటెను మరేమియును లే
 దండి. మహారాజబంధువులు, మంత్రిలు, మీరు మూమొగము చూ
 చెదరండి.

ప్రహ—నేను బంధువుడనే కాని, మీరుమిత్రులు, పాత్రులు,
 అపాత్రులు, సత్తేత్రులు, అర్థరాత్రులు, అక్షయపాత్రులు, అంధనే
 త్రులు, అపశ్చితిగాత్రులు, మంగళసూత్రులు, అంకాయాత్రులు, విరే
 చనమాత్రులు.

ద్వి—ఆ! ఆ! చాలుచాలు. అట్టేచడవకు; అట్టేచదనకు. నాకు
 పైపోటీ కవిత్వము చదువకు.

ప్రహ—నరిగాని, కవిగారూ! మీరు కలరాగంగ వెట్టులనువదలి
 వేసి, గణయతిప్రాసలలో బడితిరేమి?

ద్వి—ఇదిగో! ప్రహస్తా! నీకొక్కటేపరమ రహస్యము చెప్పు
 చున్నాను విను. కవిత్వమంతసులభజీవనోపాయవిద్య నాకింకొకటి
 కనబడలేదు. దానికికానలసినవెల్ల పదిపుస్తకములు. గణమక్కరలేదు.
 నీశార్థమక్కఱలేదు.

ప్రహ—పదిపుస్తకము లెందులకు?

ద్వి—ఎత్తివ్రాయుటకు మరొకగ్రంథము వ్రాసినని చెప్పు
 కొనుటకు.

ద్వితీయాంకము.

ప్ర—మీకవిత్వమిట్లే యేడ్చుచున్నట్లా?

ద్వి—ఆహా! అవ్యాహతముగ తా నేప్పుటయే కాదు, పదిమంది నేడ్పించుచున్నట్లు. కాని, ఒకగట్టిచిక్కుచూత్రము వచ్చుచున్నదోయి! పూర్వపుకవిముండకొడుకులు వ్రాసినవి నాకర్థముకాక వచ్చుచున్నాను.

ప్ర—కేకలువేయకు. ఇంద్రజిద్విభీషణులు వచ్చుచున్నారు.

[ప్రవేశము.—ఇంద్ర-విభీ.]

విభీ—కుమారా! తండ్రిగారింకను సభాశాలకురా లేదు.

ఇం—ఇదిగో! మనబాసకడుపు ప్రహస్తుడు, ద్విజిహ్వఁడు నిందేయున్నారు. తండ్రిగారు వచ్చుసమయమైనది.

ప్ర—ఓహో! బాబుగార్లా! దయచేయండి! దయచేయండి!

ద్వి—(స్వ) అటగో! ఇచ్చకాలముండకొడుకు?

(తెరలో)

జయ! శ్రీమద్దేవాంతకనరాంతకసార్వభౌమునకు జయ! పరాక్రమ విజిత ధనాధినాథునకు జయ! త్రివిక్రమాది సమస్తదివిజగణపరి పూజితపాదారవిందునకు జయ!

(రావణుడు ప్రవేశించును.)

అందఱు—పరాక్! దశగ్రీవగాజేంద్రా! పరాక్!

రావ—తమ్ముడా! విభీషణా! కూర్పుమము. కుమారా! మేఘనాధా! ఆసీనుడవుగమ్ము.

విభీ—
ఇంద్ర } (కూర్పుందురు.)

రావ—ఇదిగో! ద్విజిహ్వప్రహస్తు లిక్కడనే యున్నారు. సరి మూకీదినమున బాగుగ ప్రొద్దు గడచునన్నమాట.

ప్రహ—చిత్తము. చిత్తము..... ద్విజిహ్వ! నీవు చూటాడవేమి?

ద్వి—నేను నీవలె ముఖప్రేతులాను శుంఠనుగాను.

ప్రహ—అట్లయిన నేనటరా శుంఠను? చండాలుడా!

రావ—సరిగాని, ... ద్విజిహ్వ! నీకుకవిత్వముతోపాటు ప్రశ్న శాస్త్రమేమైనా దెలియునా?

ద్వి—చిత్తము. కొంచెముగఁ దెలియును.

రావ—అబ్బ! నీకెన్నివిద్యలలో శక్తియున్నది?

ద్వి—మహాప్రభూ! తమదయవలన నరువదివాల్గు విద్యలలోన సమాన పాండిత్యమున్నది.

ప్ర—మహాప్రభూ! వీనికరువదివాల్గు విద్యలలో శక్తియున్నమాట వాస్తవము. కాని, వాకఖలవిద్యలలో శక్తియున్నది. నేను దేవర వారిమంత్రినగుటచేత లౌక్యమందేగాని, పాండిత్యమునందు నన్నుతమరు పరీక్షింపలేదు.

ద్వి—చిత్తము. దేవా! పూర్వము వేదములు శ్వాసమూర్తులై దత్తాత్రేయునాశ్రయించినటులే యఖలవిద్యలు గాడిదలై వీనినాశ్రయించినవి.

ప్ర—మహారాజా! నిజమే! ద్విజిహ్వఁడనగా వావిద్యామూర్తులగు నరువదివాల్గు గాడిదలు కలిసిన స్వరూపమనినమాట.

ద్వి—నేనుగాడిదనని ఏడాక్షేపించుచున్నాఁడు. మహారాజా! సెలవైనచో గాడిదను గావున, మూతపైసీడ్చి యొక్కటిగులనిత్తునా?

ప్ర—దానవసార్వభౌమా! తన్నుఁబానుగాడిదనని చెప్పుకొనుచున్న యీనిచుఁడు తన్నుమహారాజాయని సంబోధించుచు మీరుగాడిదలకు మహారాజులని తిట్టక తిట్టినాఁడు. సెలవైనచో నీగాడిద చెప్పిలుగోసివిడిచెను.

(తెరలో)

చెవులను ముక్కును గోసివిడిచెనా పాపాత్ముడు? చెల్లెలా! రా! రావ
ణరాజేంద్రుని దగ్గఱకురా.

ఇం—ఆ! ఆ! అదేమో విననిండు.

వి—అయ్యో! అదేమి? మనశూర్పనఖ కాభీకరాకారము?

(శూర్పనఖ ఖరదూషణలతో ప) వేళించును.)

(అనుబంధము. 10)

ఖరు—అన్నా! మాయద్దటను వదలుము. దీనిముక్కుగోసిన
వాని గొంతుగోసెదము.

దూష—ఓసీ! మాముద్దలచెల్లెలా! శూర్పనఖ! నీయేడ్పు
పెద్దన్నయ్యతో చెప్పకో!

రావ—శూర్పనఖ! హాహా! నీముక్కుచెవులు గోసినవాఁ
డెవ్వడు? అంతటినిర్భాగ్యుడెవ్వడో చెప్పుము. వానినిప్పుడే కరకరి
నమలి తిందును.

సీ. మానంబుదివ్యవి శ్రీ మానంబుహరియించి

యలకు బేగుని లంక శ్రీ కవలనెట్టి

తూపులుపదియు వా శ్రీ లూపులిర్వదినింపి

యల్లమయుధృతి సుత శ్రీ నపహరించి

కరదండగతిచేత శ్రీ కాలదండాహతి

నణగించి యముని దీ శ్రీ పాత్ముజేసి

గాత్రంబున నహస్ శ్రీ నేత్రంబులందున

వజ్రపాణికిరక్త శ్రీ వారులిచ్చి

పటుభయంబున భువనముల్ శ్రీ పదియుపాల్గు

గడగడవడంకి నిరత మం శ్రీ జలిఘటింప

శాసనమొనర్చు రావణ! సార్వభౌము
చెల్లెలవు నిన్నెవండిట్లు! జేసెనమ్మ.

ఇం—అత్తా! ఏమిది! మేమందఱము జీవించియుండఁగా నిన్ను
కతులువ యిట్లు జేసెనే?

క. అత్తా! యీదుర్గతి నీ

కిత్తరి నే కలుషకర్ము! డిడెనుతెలుపు నూ
మత్తునిచాలుకఁ గోసెద

కత్తికి నెఱ జేతు కండ! కావరముణతున్.

విభీ—సోదరి! ఏమువల తెరువున కరిగి యీశాధదెచ్చుకొంటి
వమ్మా?

శూర్ప—అన్నా! రావణా! పొట్లకాయలవలె సరువదిచేతులు,
తాటిపండ్లవలె పదితలలున్న జనిన చూటయేగాని శోబుట్టినదాని
ముక్కుకోతకు ప్రతీకారముచేయు శక్తి లేనప్పుడు మరియిన్నితలలున్న
నేమిలాభము? మరిన్నిచేతులున్న నేమిఫలము?

రావ—అ! అ! ప్రతీకారముచేయలేని పందయెవఁడు? పగఁ
దీర్చుకొనలేని పొరుషహీనుఁడెవ్వఁడు? శూర్పనఖా! నీకర్ణవాసి కాచ్చేద
ప్రకారముఁడగు పాపాత్ముని నాచురూపాదుల నెఱిగింపుము. నామావ
శేషము చేసివచ్చెదను.

పంచచామరము.

అహ! యిదెంతభీకరప్రహారమో ప్రమాదమో
మహామహోద్ధతిన్వహించి మాయఁజేసి నీపయిన్
సహాయహీనఁ గాగ వేగపాగదీసి ముక్కుఁగో
య హా దశాననుండు వానినంతమందఁజేయఁడే.

ప్రహ—అమ్మాయీ! అన్నయ్యగారికి నీవెతలఁజెప్పుకొను
ము. ఆపలువనుజంపి హాని శిరస్సును నీకుదెచ్చియిచ్చుటకు, నావంటి
వీరులనేకులుగలరు.

ద్విజి—ప్రహస్తా! ఇచ్చకపుమాటలకేమిలే; తరువాత పుచ్చు యెగురుట చూచుకో!

రావ—అమ్మాయీ! నిన్ను పరాభవించినచేతనే స్వర్గమర్త్య ఘాతాళంబులనెందుడగియున్నను సరే! మండితగదా గండంబున వాని భుజాదండంబును పటాలునబ్రద్రలుజేసి శాంతినందుదును. సుగభేచర యక్షగరుడగంధర్వ కిన్నరాధములలో వాడెవ్వఁడో వచింపుము.

శూర్ప—అన్నయ్యా! వాడంతదూరపువాఁడుగాడు. నన్ను పరాభవించినవాఁడు కేవల మొకమనుష్యుఁడు.

రావ—హహహ! మనుష్యుఁడా! హహహ! మనుష్యుఁడా! అమ్మాయీ! మనుష్యునకు భీతిల్లితివా?

అందఱు—హే హే హే హే హే—మనుష్యుఁడా!

(నవ్వుచున్నారు)

విభీ—సభ్యులారా! ఏటికీయల్లరి? మనుష్యుఁడన్నంతనే పెద్ద యల్లరిచేయనేల? మానవభీకరమూర్తియగుశూర్పనఖిను పరాభవిం చుశక్తిగలవాఁడగుటచేతనే, యానరుడెవ్వఁడో సామాన్యుఁడు కాఁడని బోధపడుటలేదా?

ఇంద్ర—తాతానుజా! ఎవ్వఁడైన నేమి? నరునిపరాభవమున కీమెచేసిన యార్భటము నవ్వఁదగినదే?

రావ—అమ్మాయీ! ఏమిది?

గీ. భ్రమనహించెనా? నీబుద్ధి న బలముచెడెనా?

తొంటిశూర్పనఖివుగావా? న దుర్మదుఁడగు

నరుని కరకరనమలక న నాకుఁదెలుపఁ

గాదలంచితివిది సిగ్గు న గాదటమ్మ.

విభీ — దానవసార్వభౌమా! ఆనరుని నామరూపాదులను, మన చెల్లెలెరింగియుండెనేని —

రావ — అమ్మాయి! వానిపేరేమి? వానిరూపమేమి?

శూర్ప — అయ్యో! వానిపేరు మాసిపోను. వానిరూపము మండిపోను. నన్నింత జేసినవాడిన్నాల్లింకను బ్రదికియుండుట నాకు సిగ్గుగాదుగాని, అన్నవని నీతో చెప్పకొనవచ్చుట సిగ్గా? వాడు నా పైనమోహమునఁ బడఁగా నేను నమ్మతింపక పోవఁగా వానితమ్ముడు నాముక్కుచెవులఁ గోయుటను నీతోఁజెప్పకొనుట నాదితప్ప! కాక వానివెంటనన్నదగుల్కొని పొమ్మంటివా? నరుడని మీకింతనిర్లక్ష్యమా! ఇందరుండియు నాకేడ్పుతప్పలేదే! అన్నవు ; దేవతలనుబెదరించినవాడవు; పదితలలుగలవాడవు ; నీవేమో మిడుకుదువని, నేను నీతో మొరబెట్టుకొనఁగా నన్నే చీవాట్లు పట్టసాగితివా! ఇంటను, బయటనుగూడ నవచ్చానింపఁబడిన నేను బ్రదుక నేల? అన్నా! ఖరా! నాకు సముద్రమునకు దారిఁజూపుము. అందు మునిగిచచ్చెదను.

(ఏడ్చుచున్నది.)

ద్వి — (తన) మూఁడుగడియలలో సముద్రముదాటి చని ముక్కుఁగోయించుకొని వచ్చుచుండకు దారి యింకొక రేలమీపనలెను?

రావ — శూర్పనఖా! నీశత్రువుండు పఁజాలనంటివా? వాని యున్నియు రూపము నెరింగింపుము. ఇక శాంతింపను.

ఖరు — సోదరా! దానవసార్వభౌమా! మీరీవృత్తాంత మరయుచుండుడు. మేమానరపురుగుల జాడ నెఱుంగుదుము వేగ సంహరించివచ్చెదము.

రావ — ఖరదూషణులారా! అట్లేకానిండు.

ఖరు —
దూష — } ప్రిస్తానము.

ఇంద్ర—అత్తా! వారివృత్తాంతముందెలుపుము..

శూర్ప—ఈతాకులపర్ణశాలలో, నీలిమందురంగు వాడొకడు; చిందూరపురంగువాడొకడు; అందమైనయాడుదానినిఁ దెచ్చినారు. అన్నా! రావణా! ఆయాడుది నీకుతగినదిరా!

ద్వీజి—హే-హే-హే అమ్మాయిగారికి ముక్కుపోయినను, బాగుగారికి ముద్దులాడి దొరికిన నంతెచాలు.

రావ—శూర్పనఖా! ఆవన్నెలాడి యెట్టిసౌందర్యముగలది?

శూర్ప—అన్నా! దానిమొగమప్పడము-దానిపెదవి యావకాయ! నీవిదివటకుతెచ్చిన యేయాడుదియు, దానిగోటిపాటిసేయదు, అప్పురాంగనలు దానిపై బలాదూరు.

విభీ—అమ్మాయి! ఆడుదానవు; మగనాలివి; నీకీ సంభావణము తగనిదినుమా?

రావ—విభీషణా! మనశూర్పనఖికింకను జిన్నతనము! కావున నంతవివేకముగ మాటలాడుట తెలియకపోవచ్చును;— అమ్మాయి! ఆనరులపేరేమి?

శూర్ప—ఒకనిపేరు రాముడట! ఇంకొకనిపేరు లక్ష్మణుడట! దశరథునిపుత్రులట! వారి దయోధ్యయట. ఆవనిత రామునిభార్య సీతయట!

రావ—ఏమిట జనకితనయ సీతయా! ప్రహస్తా! వెనుక నెకమారు మనమీసీతాస్వయంవరమునకే కదా వెళ్ళినది!

ప్రహ—మహాప్రభూ! చిత్తము.

ద్వీ—(అప) అవమానముకూడ నప్పుడు జరిగినట్లు జ్ఞాపకము!

ప్రహ—(అప) ఛీ! కనునా! అమాట లిప్పుడేల?

రావ—అమ్మాయి! ఆడుదానవగు విన్ను పరాభవించి గా
వున, వారియూడుదానిని నేను పరాభవించును. నీవికనంతఃపురమున
కరుగుము. ఆహా! చాలును. శ్రీవరాహదముగ వినబడియె, నాడు
జనకరాజేంద్రుడు స్వయావరముసాదించినప్పుడు సకలరాజులలో
దలవంపుగా వాకుపరాజయమును, నీరామునకు విజయమును గలిగె
గదా! కానిమ్ము. అప్పుడు తప్పినను సీతకునుచాలింగసంబిప్పుడు తప్ప
దు. శూర్పనఖా! నీవరుగవచ్చును

శూర్ప—

[ప్రస్థానము.]

రావ—ప్రహస్తా! రాష్ట్రము జాగ్రత్త నేను మాయాబలము
రీచుండగుమారీచుని యాశ్రమమున కేగి, సీత నెట్లు పీడకునో యా
లోచింతును; మీరందఱు జాగ్రత్తగ నుండుడు.

విభీ—అన్నా! కుమింపవలయు. నాదొక ప్రార్థన.

రావ—తమ్ముడా! ఏమి?

విభీ—

సీ. పదియునాల్గేమల ర పసితనంబునఁదాట

కాంతకుడైకీతిక ర నందివాఁడు

ధరణీశనంశకాం ర తారదావానలు

పరశురామానిధంగ ర వరచివాఁడు

కనుమూసి తెఱచినం ర తన హారచాపంబు

నంచితశక్తి ఖం ర డించినాఁడు

కౌశికుయజ్ఞంబు ర గాపాడువేళ ను

బాహువిజీవంబు ర బాపినాఁడు

ఇచట నారదమాని ర యనేకమార్లు

భగవదవతారమితఁడని ర పల్కినట్టి

ధరణమోఘబాణానన ॥ ధామరాము

పగనుసాధింపఁదలఁతువే ॥ భ్రాంతినికు?

గావ—చీ! చీ! రాఘవమాగధాధనూ! కులవాశ కా! శౌర్య
రస్రపధానమైన రాక్షసకులమునఁ బుట్టి పూరికింగొరగాని యాధ
వనిని బట్టునలెఁ బొగడుచుంటివటరా! అధనూ! విభీషణనామ! గౌరవ
ము నీయందు విధ్వంసమయ్యెఁ గడరా!

ద్వీ—(అప) మహాశభూ! విభీషణనామమున్నంతనే శూరుఁ
డగునా! మొట్టికాయలు కూనకుపనికివచ్చునా?

విభీ—శివా! నామాహులిష్టుడు మీకు శౌర్యహీనములుగ,
సహితములుగఁ దోచినఁ దోచుగాక! మీహితముఁగోరి వదించెదను.
పలదుర్బుద్ధులుపదేశించువా రనేకులు లభింతురుగాని, యొక్క సర్వ
ద్ధిచేప్పువాఁడు దొరకఁడు. మీ మెప్పువడయవలయునని, మీకానంద
ముగ నుండునని, నాలుగుమెతుకులకాశించి, మీయందు బ్రదుకున
రుడుతమయుపదేశములవలనఘటిల్లనున్న మహావిపత్తులసరయక, నిరంత
రము మీచేవిని, జేరి యుచ్చకము లాడునీచులమూటలు వినకుఁడు;
వారువచ్చించునవి తొలఁత హితములుగనున్నను తుదకు నాశనముం
గూర్చకపోవు. ఒక్కతల్లికడుపునఁబుట్టి యొక్క చనుబాలచే బ్రదికి
యొకకండచేదరి యద్దరమైన మీహితమే నాకు వాంఛనీయము; కా
వునఁ దెల్పుచున్నాను. ఒకఁ యాడుదానిమూటలు విని, శ్రీరామునితో
వైరముందెచ్చుకొనవలను. సీతనుఁ దెచ్చి కొఱవితోడలగోకుకొందు
రేమి? అయ్యయ్యా! రావణరాజేంద్రా! నామనవివినరా? రానున్న
మహాపదవములను ముందుగ నాలోచింపుము. గొప్పసార్వభౌముఁ
డవే! ముందుగతి నాలోచించుకొనవలదా సోదరా!

ఇంద్ర—తాతానుజా! ఏదియోమహాపదవమంటివి! కొంచె
మొంచెప్పుము; వినఁదలచితిని.

విభీ—విషదలచితవి; కనదలచితవి; అనుభవింపదలచితవి

ఇంద్ర—దానికేమిశాండు—జయాపజయములను నిర్ణయము చేయుటకు, మీరే సమర్థులుగాను; మీమాటలకు భయపడువాడనుగాను.

విభీ—భయము; నామాటలకుఁగాదు; రామునివేటులకు. '

ఇంద్ర—

అబ్బ! రాముఁడు—గీముఁడు—ఎంత సేపటినుండియు నీనరకీటకమును దూగధునివలె స్తుతించుచున్నారు. విసలేక చెవులుచిల్లులుపడుచున్నవి. మంస్సు పుండుచడినది. అరకాలిమంట బ్రహ్మరంధ్రమునకుఁ గొట్టుచున్నది. పెద్దవారనిసహించి నోరుమూసికొని, తండ్రిగారి మొగముదూచి—కోపమణచుకొంటిని. రామకథాస్తోత్రము నింత సేపటినుండియు, విధిలేకవింటిని. ఇక సహింపను. మీరు రామునిపేరెత్తవలయు. పదునాలుగులోకములను గడగడలాడించిన రావణరాజేంద్రునిచెల్లెలట. ఒకనరాధమునిచే పరాభూతకాఁగా నోరుమూసికొని లజ్జలేక పౌరుషమాతేక ఆముక్తిడిదానిమాత్రమైన చీమగుట్టినంత చింతయైనలేక నూరకుండవలసినదట హి—హి—హి—హి—హి

విభీ—ఛీ! బాలకా! మేఘనాథా! ఛీ! నీకేమి తెలియునురా! ఇంకనుఁ గన్నులైన పూర్ణముగఁ దెరచితివటరా! అప్పుడే పెద్దలదూషింతువా? కారులేలప్రేరేదవు? రామునిభంపుట, నీతరముగాదు, నీతాతతరముగాదు. రావణా! నాపలుకులువినుస్సు చెడకుము; నీతను దెచ్చుతలంపునూత్రము మానుము.

రావ—విభీషణా! ఏమిది? నేను న్నామఁడ వెలివోనాన రాకృమమెఱుంగవో విభీషణుడవే కావో ఏటికీయుకన్యాసము? ఏటికీవాగ్ద్రయము?—

కవిరాజవిరాజితము.

సురగరుడోరగ కంఠలఁదెచ్చివి శుద్ధతలంబుల నుంచుతినా
సురపతులను చెరినిడి, కడునడి, కడు శోభలనందుచు నుంటినిగా!
హ్మరిహరులజుడును, నమరపతియు, నా యంతకుఁ డితయు, భీకరసం
గరమున డీకొనిగెలువఁగ జాలరు; శ కాదులు ప్రేలెద వేటికిరా ?

విభీ—అసురాధ్యక్షా ! ఆగ్రహింపనుము; మన కేదియో విచా
శముగల్గిన సూచననిదివఱకే కల్గినది. దానికిఁ దోడుగ, మీకిట్టి బుద్ధియుఁ
బుట్టినది. లంకకు రాఁబోవుకీపయ, పశుపక్షి క్రిమికీటక పంచభూత
ములు సూచించుచున్నవి.

సీ. సవనాఙ్మ కలశంబు శ దవిలెచుక్రిమికీటి,

త్రేతాగ్నిగణముల శ దీప్తులార

నంబుదసంఘంబు శ లసంబువర్షించు

గబ్బిలంబులు కృహ శ గ్రములవేలె

కాలాంకసమునఁ జండ శ కరుడు విభాసిల్లె

ఘనభీమగతి ధాత్రి శ కంపమందె

కూఝజంబూకము శ ల్లాడి సంధ్యలయందు,

తొక్కచుక్కలు మింటఁ దోచెదరుచు,

క్షీరదానలవము శ సేయవు గోవులు,

కంధరగబ్బులేని శ కాలశక్తి

రాత్రులందు దిరుగు శ రాద్రస్వరూపియై

విలయనూచకంపు శ విధముగాఁగ.

రావ—విభీషణా ! నీవెట్టియేగాని, నామతము మరల్పు నీతర
మగునా ? చిరకాలమునుండియు నీసీతపై నేను కన్ను వేసియుంటిని.
సమయమొదవినప్పు డట్టిదానిని వదలెదనా ?

ఆ. అసురవీరులెల్ల శ హతమైన సరియె, రా
మాస్త్రవిరతి మచ్చ శ రాళి దూల్చి
లంక నంబురాళి శ గుంకించినను సరే
పుడమిసుతను విడువ శ విడువనయ్య.

విభీ—మీకుమాత్ర మివ్వెట్టితనమేల ? ఎన్నటికైన జానకి
మీకు మాత్రము దక్కుననుకొంటిరా ?

గీ. బాదబానల శిఖచల్ల శ జడిన సరియె
నినుడు చాచుగ్రు భూమిచా శ లినను సరియె
ధరణి గిరగిరదిగిన శ సరియె; సాధ్వీ
సీత తథ్యంబుగా మీకు శ జిక్కదయ్య॥

రావ—సరే ! కానిమ్ము; విభీషణ ! అట్లే కానిమ్ము. ఆసీత
దొరకకుండుటేదో నేనును చూచెదను. ఇంక నాతో సేమూట వ్రస్తా
వింపవలదు.

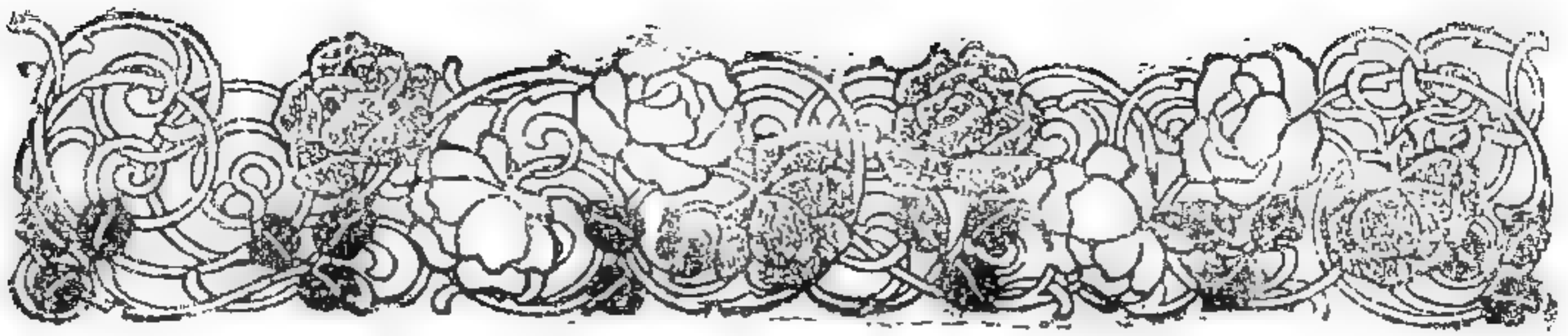
విభీ—తమచిత్తము.

రావ—వ్రహ్మా ! నేటికి కొలువు చాలింతము. తెల్లవాలు
జాముననే నాకు మారీచాశ్రమమున కేగఁదగు రథ ము సిద్ధపరపుము

వ్రహ్మ—భాగ్యము

(అందఱు వ్రస్థానము.

శ్రీ

సు గ్రీ వ ప ట్టా భి షే క ము

తృతీయాఙ్కమ్.

ప్రథమదృశ్యము—పర్ణశాల.

ప్రవేశము—సీతా, రాము, లక్ష్మణులు.

రాము—జానకీ ! బొను. నీవనినట్లు, స్వప్నములు కేవల మన్మథములుగావు ఒక్కొక్కప్పుడు నిజములేయగును. ఐనను, నీవు గాంచిన, స్వప్నవృత్తాంతమేమి ?

సీత—నేటి రేయి వేగుజామున, ద్విజకులకలకలారావంబులు దిశల వినంబడువేళ నెప్పటియట్లుమెలకువరాక, నన్నెక్కడనుండియో పాడునిద్రవచ్చి యావహించెను.

లక్ష్మణ—అమ్మా ! ఎక్కడనుండియో యననేల ? మొన్న పగలంతయుకాకాసురునితో మనమందిన యలమటచాలదే ?

రాము—జానకీ ! అప్పుడేమైనది ?

సీత—అప్పుడు వాకొక్క స్వప్నమువచ్చెను; అందు—

గీ. కామరూపులు, దనుజులు, శ కంచురథము

లెక్కిపదునాల్గువేలు, బ శ లీయులగుచు—

బాణబాణాసనములతో, శ భండన ప్ర

చండసంగ్రామతలఘన శ సమసినట్లు.

రాము—వై దేహీ ! ఇ కేమి ? ఎవరిచేసమసిరో వచింపక పోయి
తివి !

లక్ష్మ—మహాప్రభూ ! క్షమింపవలయు—

గీ. నలుమొగంబుల పద్మసం శ్ర జాతుఁ డజుఁడు;
వేయిమొగముల శేషుండు శ్ర విశ్వమోహ
నప్రమోదులౌ తమ్ము వ శ్ర ర్జనము సేయఁ
జాలరన, నే ముఖస్తుతి శ్ర నలుప గలనె ?

(తెరలో)

సలుపకేమి ? తమ్ముడా ! దూషణ ! మనశూర్పనఖికా
పాపులుచేసిన దొనఁగు మనరోమరోమకూపంబుల సలుపుటలేదా ?

సీత—(భీతితో) ఆర్యపుత్ర !—ఆర్యపుత్ర !!—

లక్ష్మ—అమ్మా ! భయపడకుము. మహావతివ్రతవగు నీస్వ
ప్నము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. మిగతపనియు నీమహాత్మునిచే దీరఁ
గలదు.

రాము—సౌమిత్రి ! జానకిని దూరముగఁ గొనిపోమ్ము. కర్ణ
నాసికాచ్ఛేదనమునందిన, దనుజకాంతపక్షిమూని వచ్చుచున్న
రాక్షసులగుంపువలె నున్నది. సుకుమారియగు, నీకాంతకదసరంగ
ముం గాంచి సహింపఁజాలదు.

సీ. వీణాస్వనములకు శ్ర వెఱగందు నుందరి,

జ్యోటంకృతులకు, భీ శ్ర తాత్మయుగునె ?

వనజరేణువులకు శ్ర కనులు మూసిడు లేమ,

రింఖారజముల కు శ్ర ద్రేకపడునె ?

పన్నీరువాస నై శ్ర పఁగలేని కోమలి

శోణవర్షముఁ గాంచి శ్ర దీనయుగునె ?

భ్రమరఘంకారవి శ్ర భ్రమములోర్వని గోల,

దనుజార్భటుల కెంత శ్ర తల్లడిలునె ?

కుసుమపాతంబునకు మదిఁ శ్ర గుందు చెలువ,

శరనిపాతంబుఁగని, యెట్లు శ్ర సైపఁగలదొ ?

భయదరిపుకోటిఁ బరిమార్చి శ్ర వచ్చుదనుక,

కాచియుండుము తమ్ముడా ! శ్ర కాంతనచట—

సీత—నాథా ! కూరదానవులతోడ భయంకరమగు సంగ్రామము మనకు పొప్పించినదనినతోడనే, నాగుండెలుతల్లడిలుచున్నవి.

లక్ష్మణ—అమ్మా ! ఎంతవెట్టిదానవు ?

ఉ. దానవులైననేమి ? ఖలదైత్యసమూహములైననేమి ? యీ మానవనాథ జన్మకేక మానునె ? వీరవిహారకార్యముల్, కాననవాసమందున, సుఖంబులు గల్గునె ? నాందియయ్యె; నీ మానితనాటకంబునకుమానగు యుద్ధము మంగళాంతమున్

రాము—జానకీ! దానవులు సవిధభూములకువచ్చినారు; నాకే భయమునులేదు. ఈలక్ష్మణకుమారుఁడు నిన్ను పరిరక్షించును. ఇతనితో దూరముగ వరుగుము.

సీత—నాథా! మీకు సదా మంగళ మగుఁగాక! రాక్షసులతోడ యుద్ధంబున కడుజాగ్రూకతతో మెలంగుఁడు.

(సీత, లక్ష్మణుఁడు ప్రస్థానము.)

(ఖరదూషణులు సాయుధులై ప్రవేశించుదురు.)

ఖర—

దూష—

} ఓరి మానవపిపీలికమా ! నీవటరా మాచెల్లెలి

ఈక్కుచెవుల గోసినది? రే! ఆయుర్దాయహీనుడా ! నీజీవితం

బింక తుదముట్టినది. నూపదువాలుగు వేలకంచురథంబులతో యుద్ధము సేయుము రమ్మ.

రాము—లోకకంటకులారా! మిమ్మిప్పుడే హతమార్చెదను; రండు.

(అందఱు ప్రస్థానము.)

ద్వితీయదృశ్యము—మారీచాశ్రమము.

ప్రవేశము—మారీచుఁడు జపము చేసికొనుచుండఁగా రావణుఁడు.

రావ—(దగ్గఱకేగి) మా ! నీయల్లుఁడు రావణుఁడు నమస్కరించు చున్నాఁడు.

మారీ—ఇష్టప్రాప్తిరస్తు. దానవేంద్రా! రాకరాక రాకవోలె నాయాశ్రమంబునకు వచ్చితి వేమైనవిశేషంబులు గలవే?

రావ—మామా! మారీచా! దానవులము; మనకు విశేషముల కేమికొఱుతే?—ఇప్పుడు ముఖ్యముగ నీసహాయమపేక్షించి నీకొఱకు వచ్చితిని.

మారీ—దానవేంద్రా! అదియేమి?

రావ—విన్నవించుచున్నాను. మారీచాగ్రహీ! ఇది నీకు సయితము పగఁదీర్చుకొనుటకు మంచిసమయము. పుటయింటికుందేటివలె పూర్వవిరోధయొకఁడు మన చేజిక్కినాఁడు.

మారీ—రావణా! ఎవ్వఁడా పూర్వవిరోధి?

రావ—నీ. బొడ్డెవనూడని నీ పూపసోయమున నీ

తల్లినిఁగూల్చిన నీ బల్లిదుండు

కొలికుయజ్జంబు నీ గాపాడువేళ నీ

సోదరుఁడైన నీ శూరవరుఁడు

అపుడునీవెదిరింప శ నంబుమధ్యమున ని
 నృదఁగొట్టిసట్టి దో శ ర్భలయుతుండు
 మైధిలుకడ నవ శ మానంబునే నంద
 సీతనుగొన్నట్టి శ పాతకుండు
 భార్యతో సోదరునితోడ శ వంచవటిని
 జేరి, శూర్పనఖకుముక్కు శ చెవులుఁగోసి
 గర్వముననున్నవాడట శ గాన-సీత
 నెటులయిన నేను హరియింప శ నెంచినాడ.

మూర్తి—రావణరాజా! పాపకార్యాలవాలంబగు దానవవం
 శంబున జనియించిన దేచాలక చేయరాని దుష్కార్యముల చేసి, పాం
 దరాని యనుభవంబులంబొంది, యిక నీపాపజీవితంబులు చాలునని
 పొణింబులు విసవి, నేటికీయాశ్రమంబును జేరి, కైలాసాధిపతిని భజిం
 చుచు, కాలము గడుపుచుంటిని; నన్నేలప్రేరేచి రామునిపై కంపెదవు!
 రామబాణంబుల చవి నీవెఱుంగవు. కాని, తాటకసుబాహువధ సమ
 యమున, నారామచంద్రధనుర్ముక్త తీవ్రచారాచంబులరుచి నేను
 బాగుగ నెఱింగియుంటిని; మూనుము రావణా! నీవీదుర్మతమునుమాను
 ము. పరమారీమానభంగంబు మహాపాతకంబు; పడుచుఁదనంబున
 నున్నంత కాలము మహారాజునని గర్వించి క్రింధువీడులు తెలియక
 వలదనువాడులేక, స్వేచ్ఛావిహారంబు యథేచ్ఛగా సలిపినన్నాళ్లు
 పాపచింత పరలోకచింత స్వాంతమున నుంతయైన గలుగకున్నను,
 దుడింపఁ బైనదండధరుడ లేడే? సాక్షులై, లోకచక్షులగు సూర్య
 చంద్రులులేరే! మనలవెనువెంటఁ దిరుగుచు సదా మనజీవితములకు
 గడియలు లెక్కించువిధి కర్మసూత్రము మనలను వెనుకనుండి వెక్కి
 రించుటలేదే? దళదిక్కులును, దళవదనములతో, నోదళవదనా! పాప
 కార్యంబులం బరికింపవే? నీయంతరాత్మచిటుకు చిటుకున, నిన్ను బా
 పించి శోధింపదే? దానవేంద్రా! నీప్రియత్నమును మూనుము.

రావ—మారీచా! ఏమిది? వింతగానూటలాడితివి? నీవింతవా
డింతువని, సుంతైన నెఱుంగనే? ఎంతవెట్టివాడవు? నన్ను యముడు
శిక్షించువాడా? యమునిబట్టి శిక్షించి ప్రాణావశిష్టుని జేసినమాట
మఱచితివే;

గీ. అతిథయంకరభాణబా శ్రణాసనముల
యమునిగడగడలాడించి శ్రయమరకోటి
గాందిశీకులజేసిన శ్రఘనచరిత్ర
మానసంబున మారీచ శ్రమఱచినావా?

ఐనను, మారీచా! నాపాపపుణ్యచరిత్రలను నీవిప్పుడు తలపెట్టెదగదా.

మారీ—రావణా! ఈదుష్కార్యమున నేనునీకెప్పుడు సహాయు
డనగుదునో, తత్పాపములును సమానముగ నాయవియేకదా! ఇటు
రామునిచేతనో, అయమునిచేతనో, నాకు శిక్ష తప్పదుగదా!

రావ—మారీచా! నీవిటురామునివలనను శిక్షనందవలదు; అటు
యమునివలనను శిక్షనందవలదు.

మారీ—రావణా! ఈదుష్కార్యమున సయిత మట్టినిరపాయో
పాయము గలదా?

రావ—కలదు; వినుము. కాంతలకు వనములందుండు మృగా
దులపై నాసక్తివిశేషముగ నుండును గావున, నీవొక హేమకురంగా
కృతించాల్చి సీతకుభ్రమగొల్పుము. గాముడు దానింబట్టెదలంచిన
నదృశ్యుడవుగమ్ము. ఈలోపల నేను జానకి నరహరింతును.

మారీ—వెట్టివాడా! రాముడు చనినచో, సీతారాములను
కంటికి రెప్పవలెగాచులక్ష్మణుడు లేడా?

రావ—దానికొక కపటముం బన్నుము. అదృశ్యమగునప్పుడు
సీతాలక్ష్మణాదుని కేకలేదుము. అదివిని లక్ష్మణుడు సీతనువిడిచి రాము
సహాయమున కరుగును.

మారీ—అదృశ్యమగునప్పుడు గాదు; హతమగునప్పుడనుము హాహరా! రావణా! నీకెన్నికపటో పాయములు. ఎన్ని మాయో పాయములు. ఇవియన్నియు నాత్మనాశనమునకే నుమా! రామమూర్తి నన్ను జీవములతో విడిచినగదా, నాకు రామునిచేతను, యమునిచేతను, దండనములేకుండుట? సీతాపహరణమునకు మూలకారణుండనగునాకు తత్పాపము గలుగదని ధర్మశాస్త్ర ముపదేశించుచుంటివా? రావణా! కాంతానురాగము తుదకు నిన్నిట్టిమూఢునిగఁ గావించెనా? శ్రీరాముఁ డాదినారాయణుఁడని గుఁకనైన గ్రహింపఁజాలకుంటివా! అతనితో వైరముం బెట్టుకొనిన దైత్యదానవు లనేకులు తొల్లి నిహతులగుటైన నూహింపవా? తిరిగి నీతలగోకుకొనుటకు సైత మీకొడవలియే దొరకి నదా? రావణా! సీతనుబట్టి తెచ్చితివేని నీకునాశనముతప్పదు; నీలంకకు నాశనము తప్పదు; ఐనను రాముఁడు నీకేమివిరోధ మొనరించివాఁడు? సీత యేమిచేసినది?

రావ—భీ! మూఢుఁడా! రాముఁడు చేసినయవకారమునేనీవు గుర్తింపఁ జాలకుంటివా! నాముద్దుచెల్లెలియుక్కుగోసినవానిని ముద్దు బెట్టుకొమ్మంటివా? ఆడుపడుచు నవమాసించినవాని నాదరింపుమంటివా? ధూ! పౌరుషహీనుఁడా! దానవకులకళంకా! ధర్మవేత్త పోలిక నాకుపన్యాసము లీయవచ్చితివా! నాకు సేవచేయవలసిన యధముఁడవు. నన్ను దూషింతువా? నీకు రామబాధయైనసరే, యమబాధయైనసరే, మరేబాధయైనసరే, నీశ్రుదండకారణ్యమున కేగకతప్పదు; నేనాదేశించిన కార్యమొనరింపక తప్పదు; నీవిందులకు మారాడితివేని యీఖడ్గముచే నీశిరస్సు ఖండించెదను.

(కత్తి నెత్తును.)

మారీ—రావణా! కత్తి నెత్తి నంతనే గడగడవణకి నీపాదములఁ బడుదుననుకొంటివా? అనుభవింపఁదగిన సమస్తభోగముల ననుభవించి

తిని. పెద్దవాడనగు వాపై కత్తి నెత్తరా దనుచున్నది నీకేలేనపుడు నీకత్తికిజంకుదునా! నాకింక నేభోగములపై నాశలేదు. ఈరవంతగాలి యెప్పుడైనఁ బోవలసినదే! పాపకార్యావలంబనుడవగు నీకనుభవము తప్పదు; నీవినాశనమున కీశూర్పనఖయే మూలమనుకొమ్ము. ఇంట నుండదగిన పొలతి తగుదునని దేశములవెంట దిరిగి మగవారితో సరస ములాడుట దోషమని దానిచెప్పునఁగొట్టక నీచపాపకార్యములకు బాలుపడిన నిన్ను నేనేమందును. అనుభవింపుము. సర్వపాపములకు ఫల మనుభవింపుము. రాముడేపుత్రమిత్రకళత్రములతోనిన్ను వధించును లెమ్ము తుదవేళకైన నాపలుకులు జప్తికివచ్చును; పాపాత్ముడవగు నీచేతనే జావనేల? నాకెట్లును మరణముతప్పదు; ఆరాముమూర్తి బాణమున నేచచ్చి స్వర్గమునందెదను. రావణా! పోయెదను; నేను నిన్నిఁకఁ జూడఁజాలను.

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థదృశ్యము - పర్వతాల.

(సీత రామలక్ష్మణుల సీనులై యుండఁగా)

లేడి - ప్రవేశించును

సీత — వాధా! బంగారంపుశరీరశర్ణముతో చెంగు చెంగున నెగురు నాకురంగముం దిలకింపుడు; దానిని, ప్రాణములతో నాకు దెచ్చి యిచ్చిన నాడుకొందునుగదా!

రాము — ప్రాణేశ్వరీ! దీనికింత వేడవలయునే? రామబాణమున కొక కురంగము ఘనమా? ఇప్పుడే తెచ్చియిచ్చెదను. నిలువుము —
(పోఁబోవును.)

లక్ష్మ — అన్నయ్యా! క్షమింపవలయును.

రాము — తమ్ముడా! ఎందుచేత?

లక్ష్మ—తమగమనమునకు నే నవరోధముఁగలిగింపఁ దలంచు
కొన్నందులకు.

రాము—సామిత్రి! ఇది యే మంత పెద్దవిషయము?

గీ. ననములంకునజరియించు న మనకు లేళ్ళు

గన్పడుటవంతయే? దాని న కాంత వేడ

నేను జేజను టబ్రమే? న దీనికింత

గా తుమాపణమేల ని న ర్గమనమేల?

సీత—ఏమిది? లక్ష్మణా! శకునపక్షివలె నిలపితివి? బంగారు
లేడి కడుదూర్మరిగెఁగదా?

లక్ష్మ—అమ్మా! మన్నింపుము; నేనుశకునపక్షినగుట నిజమే!
అగ్రిజా! లేడియేమి బంగారువన్నెగలదగుటయేమి? జీవములతో
నుండుటయేమి? మహాభయంకరరాక్షసాకులమగు నీవనమున, మనము
తప్పక మోసగింపఁబడితిమి. కాకుమోహితయై వచ్చినరక్కసి ముక్కు
చెవులఁగోసి పంపినతరువాత, దానిసోదరులు ఖరదూషణలు మనపై
కత్తివచ్చి యీహంచవటీతీరమున, మొన్నగదా వధింపఁబడిరి. ఇదియు
రాక్షసచూఱు యని తోచుటలేదా?

సీత—అహహ! ఏమివిపరీతసిద్ధాంతము నుపసాదించితి వోయి
మరదీ! నీనీడఁజూచుకొని నీవేబెదరెద వేమి? రక్కసులు శౌర్యమునమన
పైకివచ్చెదరు గాని, యీవిధముగ లేళ్ళయి కోళ్ళయి వచ్చెదరా? రేపి
చెట్లన్నియు రాక్షసచూషణలే యందువుగాఁబోలును?

లక్ష్మ—అమ్మా! దాసునితప్పు తుమింపుము;

రాము—తమ్ముడా! భయములేదు; రాక్షసుఁడేయయినను

భీతిల్లవలసినపనియేమి రానుబాణములచవిని? ఖరదూషణలతో పా
టునా చూడఁగలఁడు; నీవు శ్రద్ధతో జానకి నరయుము.

లక్ష్మ—భాగ్యము; తమరు జాగ్రత్తగఁ జూడవలయును.

రాము—అట్లే చేసెదను; నీవుమాత్రము జానకిని వీడవలదు.

లక్ష్మ—భాగ్యము.

రాము—(ప్రసాదము)

సీత—లక్ష్మణా! ఆలేడియందమెంతని వర్ణించినను ముచ్చట
గ నే యుండునునుమా?

గీ. తనువు బంగారుపూతపూ శ్రీ సిన విధమున
నింపెనంగఁగ, దానిపై శ్రీ కంపులట్లు
చుక్కలటనట శోభిల్లుఁ / జూడచోద్య
మైనహరిణంబు క్షణములో శ్రీ నవలదాటె.

(తెరలో)

హాసామిత్రి! హాసీతా!

సీత—అ! అ! ఏమిది? సామిత్రి! అది మీయన్నగారికంత
స్వరముకాదా?

లక్ష్మ—అటులనే యున్నదమ్మా!

సీత—అయ్యో! అటులనే యని నిలువఁబడెద వేమి; వెళ్లు. బా
ములు పొదిలోనుండితీయుము; విల్లెక్కు బెట్టుము.

లక్ష్మ—అమ్మా! క్షమింపవలయు; అన్నగారియొనతి మిమ్ము
లను వీడవలదని—మీదగ్గఱ మేమిద్దరము లేనిసమయమున, నేదైన
నపాయము సంభవించిన నెట్లు?

సీత—అయ్యో! ఇంకను స్తూభమువలె కదలకుంటివేమి?
శ్రీరంగనీతులకు నీకిదియూ సమయము! నీక పాయమా? —నాధునకే
యపాయము రానై యుండ నన్నడిగినవారెవ్వరు? ఆవలమనము బ్రదికి
యెందులకు? అయ్యయ్యో! అడవిలోనాధున కేయపాయముజచ్చునో

గదా! లక్ష్మణా ! నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును. నీకు సమస్కరింతును
వెళ్ళు—తండ్రి! వెళ్ళు—

లక్ష్మ—హరిహరీ! హరిహరీ! ఏంతమాటతల్లీ ! జగద్భద్రకరుం
డగు రామభద్రునకు కీడేమి, హతోడేమి?

సీత—అట్లయిన నది మీయన్నగారిస్వరమే కాదందువా ?

లక్ష్మ—కాదు. తల్లీ! కాదు—అది దానవునికేక! మనలను
మోసగింపఁబన్నిన పన్నుగడ.

సీత—ఛీ! ఛీ!—అసందర్భమున నమ్మఁదగనిమాటల నాడెద
వేమి? నీకడుపులో నేమైన మూపై దురుద్దేశముగలదా? ఆమాటయ
యినఁజెప్పుము ! నేనైనఁ బోయి, నా నాధుని తుదసారిచూతును.

లక్ష్మ—హా హా! నిర్భరమా; తల్లీ! అశ్లీలములెందులకు ?

సీత—కాక, జరుగుచున్న కార్యములేమి? పోనిమ్ము నన్ను
పోనిమ్ము;

లక్ష్మ—కుమింపుము. తల్లీ! నిన్నుంటిగా నీవనమున, వదలు
టకుఁ గాని, నేను వెడలుటకుఁగాని రామాజ్ఞలేను.

సీత—హాహా! ఏమిది! తుదసారి నేను నానాధునిగూడ చూ
చుకొనలేనా? దాసికిని నీభంధనమేనా? తులువా! లక్ష్మణా! నీ దు
ర్బుద్ధిని గ్రహింపఁజాలక చెడితివిగదరా !

ఛీ! ఛీ! చాలా!—నీ కల్లవినయములను నేటితోఁ దెలిసికొం
టిని ! అన్నగారియవసాన కాలమున గరితెడుగోదావరీతీర్థమునైన
గొంతులోఁ బోయఁదలంపవు; సరిగదా. నన్నుపోయనీయవా? భర
తుని ప్రోత్సాహమున, నాలుమిగలనెడఁబాప వనముననువచ్చితివా?
అంతఃపురమును వదలుకొంటిమే; రాజ్యమును విడిచితిమీ. సౌఖ్యము

లన్నిటిని వీడితిమే? ప్రాణములు శుష్క మరేమియులేవే! మేము నీకును
భరతునకును నేమిదోహము చేసితిమి? మమ్ముచంపి మీనెత్తి నేమి
కట్టుకొందురు? ఓబంధుఘాతుమిఁడా! పాపాత్ముఁడా!

లక్ష్మణ—రామ రామ రామా ఎంతెంతమాటలను వినుటకు
బ్రతికియుంటిని! శ్రీరామచంద్రా!

సీ. చావనె యున్నట్టి శ జనకుని నెడబాసి

జనయిత్రులనుఁబాసి శ సతినిఁబాసి

గురుజనంబులవీడి, శ కోమలతనుసుఖం

బునువీడి సాకేత శ పురమువీడి

నాదైవమునునీవె శ భూదైతుఁడవునీవె

తండ్రినినీవె నా శ తల్లిపీవె

యనుచునిద్రాజలా శ హారంబులనురోసి

అమృతదానైకమే శ ధర్మమంచు

చేతనైకట్లు మీసేవ శ జేసికొనుచు

దినములను బుచ్చుచుంటి నా శ దినవిభుండు

యిందులకుసాక్షి; మీమనంబెయొక్కసాక్షి!

వన్యమైన చరాచర శ ప్రతితిసాక్షి.

అమ్మా! అమ్మా! నే దుర్మార్గుఁడగాను; మీ పాదకైంకర్యతత్పరుండను.
స్వత్నుమందైన సందేహింపఁదగదు. అనవసరాందోళనము మానుఁడు.
రామచంద్రమూర్తికదర్శన మిప్పుడే యగును.

గీ. ఎడ గలుషగంధలేశంబు శ నెఱుంగనమ్మ

తల్లిరో! నీకు చరణప శ ద్భములతోడు

మాన్యగురువసిష్ఠాంఘ్రి ప శ ద్భములుతోడు

తండ్రియగు రాముపాదప శ ద్భములుతోడు,

సీత—అబ్బ! ప్రమాణమే చేసితివా! తలయెత్తి నావంక చూచి మాటాడ వేమి?

లక్ష్మ—అమ్మా! సర్వదా మీ పాదాంగుష్ఠదర్శనమునకు దప్ప నాకంతకన్న స్వర్గతయేది?

సీత—నీవు నామొగ మేలచూతువు? దొంగనిర్భయముగ మాటలాడఁ గలఁడా? నీయన్న రాక్షసులచేఁ గడతేర నాతోకులుకవల యునని తలంచుచుంటివేమో కాని, పాపచింతనుడవగు నీవు నాదరికి వచ్చునప్పటికి, పాదాదిశిరఃపర్యంతమొక్కమారుగ భగ్గున మండిపో వుదువు.

లక్ష్మ—రామా—రామా—రామా—ఇక చావఁదగినదే! విఁదగినమాటలు సంపూర్ణములైనవి. శ్రీరామచంద్రనియాజ్ఞ సతికృ మించి—నాచావుకైన సమ్మతించెదనుగాని, యీమాటలువిని చావఁజాల! అమ్మా! ఇప్పుడేపోవుదును. అమోఘవచస్సూతికయగు శ్రీరామచంద్రమూతిక మనయెడబాటును శూర్పనఖాభంగమునాడు సూచించియే యున్నాఁడు. నేను మిమ్ముబాసితరువార మీకు మహా సదలు తప్పవు. తప్పవు. తల్లీ! నీనొసట కష్టములను విధిలిఖించియుండ, నవేమిచయుదువు? అయినను, తల్లీ! జాగ్రత్త! దుష్టదానవుండెప్పుడైన దరియవచ్చిన గీటుదాటకుము. (గీయును)

సీ. నీయింటికొడలీ శ్లనిఖలమాతనుసీతఁ

బాలింపవయ్య! భా ర స్వంతమూతిక!

అల్లుఁడాగతిమృషా ర హరిణంబు గొనితేర

జనియె కూతునుగాచు ర కొనుము! ధరణి!

చెడుగురాకుండ నా ర శ్రీర్వాదశతకంబు

గురియఁజాడరె కుల ర గురువులార!

యిడుములుదొలగించి శ్రీ యీసాధ్వీఁగావరే,

రఘువంశ దేవతా శ్రీ రాజులార!

భూతపంచకంబ శ్రీ పుణ్యస్వరూప నీ

సతినిబ్రోవమీకు శ్రీ సమయమిదియె

రామదార! రామ శ్రీ రాజేంద్రమసతి యీమె,

రాక్షసారి! రామ శ్రీ రాక్షయీమె.

తల్లీ! జానకీ! ఏమిపాపమోకాని నేనేగినవెనుక మీకు మహాఃకద్రవ
మగునని తోచుచున్నది. తోచినవినియోగమేమి? కర్మము, ము
క్కునకు నన్ను త్రాడువైచి లాగుకొనిపోవుచున్నది! ప్రార్థమున కా
ర్యములు జరుగును గాని మనప్రయత్నములు నున్న; అమ్మా! సెలవు.
దయయొంచుము; తిరిగి దర్శనమెన్నటికోగదా! తల్లీ! భద్రము భద్రము
భద్రము. ఈయడవి సూర్యశీలబహుభుజపరాక్రమాన్వితము. జా
గ్రత్త-జాగ్రత్త-జాగ్రత్త;

(ప్రస్థానము.)

సీత—ఏమి? లక్ష్మణుఁడిట్లాడె నేమిచెప్పుమా! రాక్షసమాయల
నెఱింగియే యిట్లనెనేమో? నేనాతని మనసెంతనుప్పించితిని? పాపము.

[మాయరావణుడు—ప్ర!]]

రావ—... భవతి! భిక్షాం దేహి! భవతి భిక్షాం దేహి!

సీత—బ్రాహ్మణోత్తమ! మీకెవ్వరు?

రావ—(స్వ) రావణుడననిచెప్పక మారుపేరు చెప్పుకొనుట
లోపమేకాని కాలము ననుసరించి తప్పులేదు. (ప్రకా) సీతా! నీవతి
రామచంద్రునికడనుండి.

సీత—మహాత్మా! మమ్ములను మీరేమెఱుంగుదురు?

రావ—మునులు దివ్యదృష్టిచే సర్వవేదులని యెఱుంగవా! నీ
భతా మారీచగదచే మూర్ఖిల్యున్నాడు.

సీత—(ఆందోళనమున) ఆ! ఆ! ఏమి? మహాత్మా! ఏమి?—

రావ—ఆందోళనపడకుము! మామంత్రశక్తిచే నాయుపద్రవము దాటినది, కాని మరొకటి కాచుకొనియున్నది; దానిని దప్పింప వచ్చితిని.

సీత—మహాత్మా! మీకు గడుపుణ్యముండును. ఆయుపద్రవమేమో తెలుపుడు.

రావ—రావణుడు నిన్ను సంహరింప నిచ్చటికివచ్చి యీసమీపవృక్షములలో దాగియున్నాడు.

సీత—(భయముతో) అమ్మయ్యా! ఏడి? ఏడి?

రావ—కొందరపడకు నామంత్రశక్తిచే నారావణుని నీయదుట భస్మముచేసిదను. ఇటురమ్ము.

సీత—భాగ్యము స్వామీ! (లక్ష్మణునిగీటుదాటును.)

రావ—(తన) ఇప్పటికి గీటుదాటినది ! (పగి) సీతా ! నీవు రెండుకన్నులుమూసి గావణాగమనముం బ్రతిక్షించుచుండుము.

సీత—చిత్తము (కన్నులుమూసికొనును.)

రావ—(తన) ఇంక నాకీవేషమేల? నిజరూపముదాల్చి యీ సీతం గొనిపోయెదగాక! (నిజరూపముదాల్చి) సీతా! కన్నులు తెరువుము.

సీత—(భయపడి) అమ్మయ్యా! పదితలలు ఇరువదిశేతులుగల వీడే రావణుడు రాహు-రామా-రామా-(మూర్ఛిల్లును)

రావ—ఈమెనుగొనిపోవ నిదేశమయము. రంభాశాపముచే నిష్టములేని కాంతసంటితినేని మరణింతును. కావున నీమెను భూమితోపెల్లగించి రథమున నిడుకొనిపోయెదను.

(ఎత్తుచుండును.)

[తెరవొలును]

వంచమద్యశ్యము.

(రాముడు వనమార్గమున ప॥)

రాము—

ఏమి ! ఆశ్చర్యము ! హేమకురంగ మై నన్ను భ్రమపెట్టిన
యాదానవుండు, మరణించువేళ, “ హా!లక్ష్మణా ! హా!సీతా ! ” యని
కేకవైచెనేమి ?—ఇదియేదియో మాయవలె దోచుచున్నది ! ఏనను
లక్ష్మణుడు, ధనుష్పాణియై జానకిని గాచియున్నంతవఱ కేయపాయ
మును గలుగదు—

(లక్ష్మణుడు ప॥)

లక్ష్మ—(ఆత్రమున) సోదరా ! సోదరా ! నిరపాయులుగ
నుంటిరిగదా ? మహాప్రభూ !—

రాము—లక్ష్మణా ! ఏమిది ! పర్ణశాలలో జానకి నుంటిరిగ
విడిచి రావచ్చునే ! ఎంత తెలివినూలిన కనిజేసితివి ?

లక్ష్మ—మహాప్రభూ ! క్షమింపవలయును ! “ హా!లక్ష్మణా !
సీతా ! ” యను నుకి యాకాశదనధ్వని వినంబడ నది శ్రీరామకంఠ
స్వరము కాదనియు నానవమాయాయనియు, నేనెంతచెప్పినను వినక
జానకీదేవి నన్న నిష్ఠురములాడి వినరానిపలుకులు పలికిన, చేయునా
లేక, తమపాలికి వచ్చితిని.

రాము—అయ్యయ్యా ! మనము జానకి నుంటిరిగవిడిచి, తిరు
గడగిన ప్రదేశము కాదే యిది ! లక్ష్మణా ! శీఘ్రముగ పర్ణశాల కగు
గుడము రమ్మ—

లక్ష్మ—మహాప్రభూ ! చిత్తము—(ఇద్దఱు నిష్క్ర॥)

(తెరలేవగ, శూన్యమగు పర్ణశాలకనఁబడును.

రాము—లక్ష్మణా ! ఏమిది ? చూడు ! పర్ణశాల శూన్యమై
కనఁబడుచున్నది !—

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! ద్వారము తెరువబడియే యున్నది. పర్ణ శాలలో వధూనిక లేదు. సమీపవృక్షపార్శ్వముల కరిగెనేమో—

రాము—ఏమి ? పర్ణ శాలలో జానకీ లేదా ! నాబహిఃప్రాణము లేదా ! నాజీవనాధారము లేదా ? నాబంగరుబొమ్మ లేదా ?—
జానకీ—జానకీ—జానకీ—ఎందుఁబోయితివి ?

లక్ష్మ—అమ్మా ! సీతమ్మతల్లీ ! ఎందుఁ బోయితివమ్మా మాయమ్మ !—ఎందుఁబోయితివమ్మా !!—

రాము—హా ! లక్ష్మణా ! సీతపలుకదు. సీతమాటాడదు. సీత ప్రత్యుత్తరమియ్యదు. సీతవదలెనా నన్ను ? నాభాగ్యరాశివీడెనా నన్ను ? నాసంపూర్ణచంద్రబింబముచాటయ్యెనా నాకు ? నాజీవనజీవనము సమసెనానేడు ? హాసీత ! సీత !! సీత !!!

(మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—అమ్మా! జనకపుత్రీ! అమ్మా ! విమలగాత్రీ! మమ్ము నిర్భాగ్యులను జేసి యెందుఁ బోయితివి తల్లీ ! ఇది రాక్షసమాయ యని పలికిన వినక యెంత దెబ్బితివమ్మా !

రాము—(లేచి)

ఓహో! ఓహో! చంద్రాస్య ! ర యోసింహమధ్య, యో

హా! జానకీ ! యెట ర నుంటివొకద!

ఓకంజనిభనేత్ర ! ర యోహేమగాత్ర ! యో

హా! జానకీ ! యెట ర నుంటివొకద !

ఓమంజలాలక ర యోశోభనాంక యో

హా! జానకీ! యెట ర నుంటివొకద

ఓమోహనాకార ! ర యోమహోదార ! యో

హా ! జానకీ ! యెట ర నుంటివొకద !

గృహమును, పురంబు, రాజ్యంబు ర నెల్ల విడచి,
 రాజ్యలక్ష్మీకొ, మదనసా ర మ్రాజ్యలక్ష్మీ,
 వీవునైతము వీడనిం ర కేటిబ్రదుకు ?
 సీత ! సీత ! సీత ! సీత ! ర సీత ! సీత !!

(మూర్ఛిల్లుచు.)

లక్ష్మ—అహా ! రామచంద్రమూర్తి మూర్ఛిల్లినాఁడు !
 ఎంత దారుణము జరిగినది ? ఎంత మహావిపత్తు సంభవించినది ? కట
 కటా ! దీనికంతకు నేనే కారణముగదా ? ఈయప్రతిష్ఠకే యేడ్వ
 నా ?—జానకీదేవి పోయినందులకే పొగులనా ? రామచంద్రమూర్తి
 దురవస్థకే దురపిల్లనా ?

రామ—లక్ష్మణా ! లక్ష్మణా ! జానకీయేది ? జానకీయేది ?

లక్ష్మ—మహాప్రభూ ! ఇంకెక్కడి జానకీదేవి ?

రాము—హా ! భూగర్భోద్భవా ! జానకీ ! నీవిక లేవా ? నా జీవ

నములలోని జీవనమగు నివిక లేవా ! ఎందఱు మహారాజులు—ఎంద

రెందఱు సార్వభౌములు నిన్ను వరింపవచ్చినను శివధనుర్వాజమున
 వారినందఱును సరకు సేయక, నన్నే వరియించి, నావెనువెంట మహార

ణ్యములకు వచ్చుటకు మహానందమునంది, తుదక సమర్థుడనగు

నాఫలన ననుభవించిన సౌఖ్యమియ్యదియా ? పదుమూడేండ్లు వనము

లలో కాలనక, కొండలనక, ముండ్లనక, త్రిప్పి నిన్నలయించిన

నాపాపంబునకుఁ బ్రతిఫలముగాయిది ? సాధ్వీమణి ! నాయపరాధం

బున కేదియేని శిక్షావిధిని నిర్ణయింపక నన్నుఁ బాసిపోవ సంకల్పించి

తివా ! కల్ల—కల్ల—నీవట్లు నన్ను కలనైనఁ బాసిపోగలవా?

ఈవనజంతు సంతానము లేమైన నీను, దమపొట్టను, బెట్టుకొనియుం

డును. అయ్యయ్యా ! ఒకరక్త పురుక్కయైన నేలపైఁ బడకుండ నిను

వనమృగములెటు లాహరించె ?... కాదు. కాదు. ఏదియో భూతము

నిను మింగియుండవలయును ; కాదేని, యెవ్వడైన దుష్టరాక్షసుండు
 నిట్లా కాశమార్గమునఁ గొనిపోయియుండును ! — ఓగగనమా !
 ఓభూదేవీ ! ఓమహిగహనభూరుహములారా ! మీరీసఁదేహముం
 దీర్చుండు. జానకి పోబడినెఱింగియున్న నాకు రవంత తెలియఁ జేయ
 రాదా ! మీకందఱకు నేనేయి యపకారముచేసితిని ! అదిగో !
 జానకీ, పిలుచుచున్నది. లక్ష్మణా ! విను. విను. అది మీవధూనిక కంఠ
 స్వరముకాదా ! — కాదా ? — కోకిలయా ! హా ! హతాశుఁడ —
 (విదానముగ చూచుచు) సీతా ! సీతా ! బహిఃప్రాణమా ! వచ్చితివా
 ఎంత భ్రమపడితిని ! — ఎంత భ్రమపడితిని ! — నీకంఠ స్వరము నిం
 తలో మరచితివా ! నాబుద్ధి పాడుగాను — కోకిలకూత లనుకొంటిని,
 నాతో పరిహాసములాడుచుంటివా ! — ఆఁ ! — ఆఁ ! — ఆపొదలచా
 టున దాగకు హాహాహాహాహా ! సీతా ! నాకు తెలిసిపోయినది ! నీవు
 తో దాగుదుమూతలాడుచున్నావు ! నన్ను వెట్టివానినిగాఁ జేయఁ
 జూచుచున్నావు ! కాని, నేను నీవియోగమును భరింపలేను. నీకొఱ
 కెంత డుఃఖపడితినో చెప్పలేను..... అయ్యయ్యో ! సీతయేది ?
 లేదు. వచ్చినట్లు వచ్చి యెక్కడకుఁ బోయినది ? నాసీత నన్ను విడ
 నాడి పోయినది — లక్ష్మణా ! ఇదియంతయు దానవమాయగాదు
 గదా ? దానవుడు — దానవుఁడా ! — దానవమాయా పరిచేదయ్య ప్రవృ
 త్తాణ బాణాసనములివిగో — అరే దానవహతకా ! లక్ష్మణా ! ధనుస్సు !
 ధనుస్సు ! దానవసంహారము. జానకీ — (మూర్ఛిల్లును)

షష్ఠదృశ్యము.

(పగి. రావణుడు — సీత.)

ఓపాపకర్ముఁడా ! దశగ్రీవా ! కులకళంకుఁడవగు నీజననము
 నకు, నీపితృదేవతలుచు, బ్రహ్మకులుచు, సంతాపమందుచు, వేడిక
 స్నీళ్లువిడుచుచున్నారు ! రంభశాపమున నైన నీకీమస్పృధి వదలినదిగాదే !

మిరా చెనటీ ! పతియే దైవమని నమ్ము సాధ్వీమతల్లుల నెందఱనో,
చెఱబట్టి తెచ్చి పాపాకరమగు లంకాపులముననుంచి, దుశ్చరితుడవై
నది చాలదే ! నీకింకను మాసిసీభోగతృప్తి విడువలేదా ! నుర్మతీ !
బ్రహ్మ వంశోద్భవుండ నమ్ము రాక్షసకర్మావలంబనుడ వైనకత
మున నీమొగమున పిశాచములు తాండవించుచున్నవి ! పాపములు
సదా నీపరిసరములఁ బ్రాకులాడుచున్నవి ! నిన్ను వీక్షించిన దురి
తము ! పాపము !

రావ—సీతా ! నిరర్థకమగు వాగ్ద్రవ్యమువలన కేలాభము
ను లేదు ! పతినిఁ బాసినప్పుడే—నీ గతియుఁ బాసినది. నీ కిప్పుడీ
రావణుడే గతి ! ఇట్టిప్రాప్తకము నేల వదలుకొందువు ? సముద్రముది
తమగు లంకాద్వీపమునకు నరుడగు నీపతి యొక్కడు కదలివచ్చి,
నిన్ను విడిపించువాడా ? ఎంతవెట్టిభ్రాంతిని వహించుచుంటివి ?
తెలివితక్కువకేకలు వేయక నడువుము. నడువుము.

సీత—ఛీ—ఛీ—తులువా ! నీవు నాకు గతియగుదువటరా ?
జగదానంద సాంకుడగుశ్రీరామచంద్రుండ నిఖిలదనుజగర్వనివ
ర్తియగు శ్రీరామమూర్తియుండ—

రావ “ ఉండ—” యనుమాటయేమి ? దశగ్రీవుడు నిజము
గాదలైనచో నాతడు లేకపోవుటక లిప్తప్రాయముకాదే ? మగవా
డయ్యు పరశురామునకిడి గాజులుదొడిగించుకొనిన యాడుదియగు
తండి బ్రతికియుండఁగనే యాడుదానిమూలమున రాజ్యమునుండి
గెంటింకఁబడి యడవులలో చెట్లు పుట్టయనక దిరుగుచు నాకలము
లుదిను పశుసమానుడగు రాముడా ! విర్జితానేకనిష్ఠులలోకభీష
ణుండగు రావణుని గెలుచుట, రాముని నీ కరవాలమున కెర గావిం
చెద. నిన్ను గామించెద నాకరపంజరంబున నిన్ను గాఁగిలించెద. నికస్త
మానవైభవములు సమర్పించెద. నిన్ను మన్మథకీడల దేలించెద.

సీత—ఛీ! దుర్మతి! దూరముగా నుండుము; దరియరాకుము. రామదూషణ మొనరించిననీనాలుక వేయచీలికలగునురా పాపాత్మా! సాధ్యులబట్టి తెచ్చిననీకు చావు శీఘ్రముగరాక యుండునా? రాక్షస లోకభయంకరమూర్తియగు- శ్రీరామచంద్రమూర్తి, తనతీవ్రనారా చపరంపరలచే నీపదితలలు నిరువదిచేతులు ధూళిలో దొరలాడునట్లు సంహరింపకుండునా! నీనెలతలు గాజులు పెళపెళబద్దలుగొట్టుకొని మంగళనూత్రములనుపుటపుటపుటపుటదెంపుకొని తలలువిరియబోను కొని నదీతీరములకు బరువెత్తకుండురా? పుత్రులుయజ్ఞోపవీతముల నప సవ్యములుగవైచుకొని నిప్పుకుండలతో శ్మశానముల కేగకుండురా! నీస్మశానమునందలి కాష్ఠములమీది పొగయవ్యాహతముగన విచ్చిన్న ముగ నాకాశమునకెగయ పాపాత్ముడగురావణుడుచచ్చెనని దేవతలా నందముతో పుష్పవర్షముంగురియకుండురా! పాపీ! నరకమున రార వాదిబాధల నందునప్పుడైన పూర్వజ్ఞానము గల్గి యలోమని యే డ్వకుండువా?

రావ—ఆ-చండాలీనీ! ఏమంటివి-నామరణమునేసంకల్పించితి వా? నాచావుమాటలనాడుచుంటివా-నేను చావవలసియే వచ్చినచో నన్ను చిగ్గకొనించి నీమానభంగము జేసియే చచ్చెదను. నిలువుము, నిలువుము.

[కొంగిలింపబోవును]

సీత—ఓరికూరకర్ణా! కులద్రోహీ! మానినీమానభంగమ హాపాతకవర్తి! దుర్మార్గచక్రివర్తి! నేను నీలంకావివాశనమునకును నీమ రణమునకును ప్రకలరాక్షససంహారమునకును భూగర్భమున జన్మించిన యూదిమహాశక్తిని. రావణవివాశనకాలకాళికామూర్తినగు నీనాపై చూసిన నీకత్తిపటాశుంచలగుఁగాక! నన్ను కొంగిలింపదలంచిన నీకరిము లిరువదియు నన్నంటినియు తరిక్షణముననే నీశిరములు సహస్రభిన్నము

లై కూలికాలి నశించెదవుగాక. పాపాత్మా! నన్ను లంకాపురమునకు గొని
పోవుట మృత్యుదేవతను వెంటనిడుకొనిపోవుటని సమ్ముము. లంకాపు
రముననే జేరిన, నీరాక్షసులకు వాయొక్కస్వరూపమే కోటిపిశాచ
రూపములనుధరించిరాక్షసుల వెంటసంచరించిసంహరించునుగాక. డూరా.
త్మా! ఆదిశక్తియగుసీతతో నహంకారములాడిననీకిప్పుడే శాపమీయగలి
గియు శ్రీరామమూర్తిచేతులతో నీమరణము లిభింపఁబడియుండుట
వలన మిన్నకుండవలసినదాననైతినిరా దురాత్మా!—

రావ—ఆ! పాపినీ—కోపినీ! ఊరకున్న కొలదియు గారులాడెద
వే! నిన్నిప్పుడే పరిమార్చెదను.

[కత్తిదూయును]

సీత—హా ప్రాణేశ్వరా! రక్షింపుడు! నన్నుగావ నిది గదా
సమయము!

[జటాయువు ప్రవేశం]

జటా—రే లోకకంటక! జగన్మాతయగుసీతాదేవి కీవనము
నందలిపశుపక్షిక్రిమికీటకాదులును, చేతనాచేతనాది సమస్తపదా
రములును రక్షణములని యెఱుంగవే. దుర్మతి! ఈజటాయువువాడి
నుండి తప్పించుకొని సీతకై ప్రయత్నింపుము.

రావ— (రెక్క పరుగ గొట్టును).

సీత—భక్తాగ్రేసరా! జటాయు! రామదాసుడవగునీకు రామ
దర్శనమగుదనుక మృతిగలుగకుండు గాక! (తెరవ్రాలును)

సప్తమ దృశ్యము—రామలక్ష్మణులు పు

లక్ష్మ—మహాత్మా! మీయీదుఃఖమున కంతకును కారణము
నేన యైతినినుడి!

రాము—తమ్ముడా ! ఒకరోజు గాదు—రెండురోజులుగాదు
వదునాలు గేడ్లు నిద్రాహారములను బరిత్యజించి, మాపరిచర్య
చేయుచుంటివే ! ఇప్పుడిట్లనుకొననేల?

లక్ష్మ—వైదేహిమాటలు విని యామెను విడిచి రాకుండిన
యెడల నిరత కర్మము మానుగదాగదా !

రాము—అట్టి సంశయమును నీమనస్సుననుంచుకొన్న వాడోడే
నుమాతమ్ముడా ! వీలనన,

సీ. దుష్టమామంధర శదుర్బోధనలువిన్న

తల్లిని దెగడనే శ తల్లిగారి

మాటలాటించిన శ మనతండిగనందునే ?

సుమశరు నుడి విన్న శ శూర్పనఖను

దిట్టుదునే? దాని శ తెగువమాటలువిన్న

రావణునందునే శ రాక్షసేంద్రు

మాటలు చెవినిడ్డ శ మూరిచు నందునె

వానిమాటలువిన్న శ వనిత నననె?

గీ. వనితమాటలువినియామె శ వనిని విడచి

నట్టినిన్నింకఃదిట్టనేత్రుట్టతుదకు

పాపవిధి కురిణత కేడ్వ శ వలయుఁగాని

యొకరినాడిన దురితమే శ యొందులేదు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా ! ఈరామాయణమంతయు నిటులే యు
న్నది. మీకథవలన నాడువారిమాటలను వినరాదనునీతి నేర్చుకొన
వలయు నేమో తెలియకున్నది .

రాము—తమ్ముడా ! అటులందువేమి ?

లక్ష్మ—సోదరా ! మరియెట్లులనవలయును ?—మంధరమా
టలు కెక వినెను. కెకమాటలు తండిగారు పినిరి; శూర్పనఖమాట

లు రావణుడు వినెను; వధూనిక మాటలు నేను వింటిని; ఆడువారిమా
టలువినిన ఫలితమేకాదా తమగనుభవించునది ;

రాము—అయ్యో ; వెట్టితమ్ముడా ; లోకమునందలియూడు
వారందఱు నట్లేయుందురా ; మీవదిన జానకవంటిప్రాణికిస్త్రీపురుషా
దులలో దొరకువా? హా ; సీతా ! హా ! సీతా;

ఆ. పిల్లినోటి చిల్క పట్టవిధంబున

వ్యాఘ్రనఖములందుహరి యమువలె

కోతి చేతఁ బడుప్ర సూనమాలవిధంబు

నారి ; యేదురాత్ములారిబడితో

మరియు—

ఆ. సరస నేను నిల్వ ర సౌమిత్రి యావల

నిలువ దనుజ పైన ర బడగరాగ

కాంత యుచు నన్ను ర గొఱిలించిన గోల

వెటుల దనుజుతోడ ర నేగినావా ?

లక్ష్మ—మహాపురుషా ; ఆశ్వాసిల్లవలయును.

రాము—హా ; జానకీ ; జానకీ !

(ధ్వనితెరలో)

హా! జానకీ దేవీ—జానకీదేవీ ;

రాము—(ఆశ్చర్యమున) జానకీ ; జానకీ ;

[ధ్వని]

హా ; జానకీదేవీ ; జానకీదేవీ ;

రాము—తమ్ముడా ; ధనుస్సు ; ధనుస్సు ;

లక్ష్మ—అన్నా ; ఎందులకు?

రాము—లక్ష్మణా ; సీతా యని మారీచుడు మిమ్ము భ్రమ

పెట్టినట్లే—మరల నెవ్వడోరక్కనుడు నేను జానకీ యని దుఃఖించు

చుండ తిరిగి వెక్కిరించుచున్నాఁడు; వానికి ప్రాయశ్చిత్తము కావలయును;

లక్ష్మ—సోదరా ; ప్రతిధ్వనియై యుండును.

రాము—ప్రతిధ్వనియైనచో “జానకీ” యన్న—“జానకీ” యనవలయునుగాని, “జానకీ” యన్న జానకీదేవీ యనుటెల ?

లక్ష్మ—అట్లయిన నది వెక్కిరించుటమాత్ర మెట్లగును?— జానకీదేవి యని గౌరవగర్భితముగ గనబడుట లేదా ?

రాము—అట్లయిన నెవరందువు ?

లక్ష్మ—వెదకుదము.

(ఇద్దఱు వెదకుదురు)

[జటాయువుపడి యుండును]

జటా—హా ; జానకీదేవీ; నీవరమున నా ప్రాణములు నిలచెను. కాని, శ్రీరామమూర్తిదర్శనము లేకున్నదిగదా;—రాము—రాము రాము—

రాము—తమ్ముడా ! వింటివా ; ఓయూర్తుడా ; నిర్భాగ్యుడగురాముడను నేనే ;

జటా—రామచంద్రా ; రామచంద్రా ; —నమస్కారము; నాకన్నులపండువయ్యె జననము సార్థకమయ్యె;

రాము—ఓపక్షిరాజమా ; నీవెవ్వడవు? ఇట్లెల పడి యుంటివి?

జటా—రామప్రభూ ; నేను జటాయువనువాడను తమపాద దాసుడను; నీ కాధిపతియగుదురాత్ముడు రావణహతకుడు పూజ్యురాలగు జానకీదేవిని గొనిపోవుచుండఁగా వానితోఁబోరాడితిని—ఆదురాత్ముడు నాతెక్కలువిఱుగగొట్టిన ప్రాణావశిష్టుండనై దేవీవరలాభము

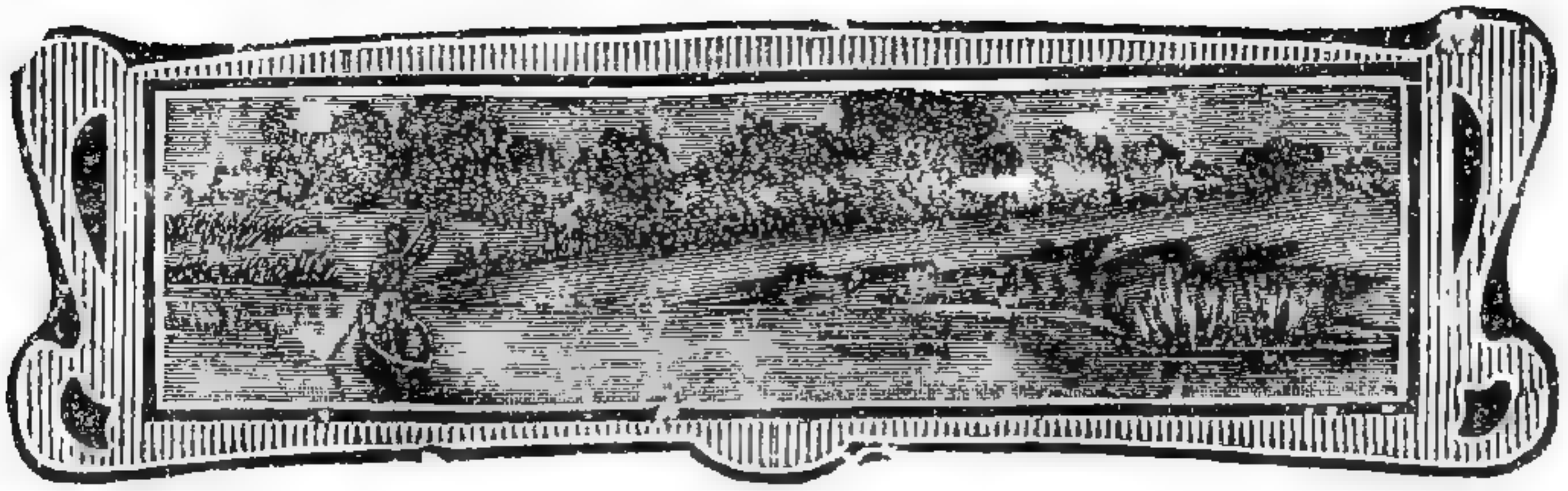
న మీకీవార్త నెఱిగించుటకు బ్రదికియుంటిని. ఇక నా జీవితములు నిలువవు. —నాకు విష్ణులోక ప్రాప్తిగలుగునట్లు మీరే దహనము గావించి నావంశమునకు రామబంధునామము ననుగ్రహింపుడు.

రాము—రామబంధూ! పూజ్యుడవై—నా సతీమణికొఱకు పోరాడి రామకార్యమున జీవములు విడుచుచు, పుణ్యాత్ముడవై తివి, సీముణ మీవిధముగఁ దీర్చుకొందును.

లక్ష్మణ—ఈయనచేత సంస్కారమును కన్నతండ్రియైన నోచలేదు. నీవు పూజ్యుడవు కావుననే నిన్ను శ్రీరామచంద్రమూర్తి స్వయముగ దహనపరచుచున్నవాఁడు; నీకు పుణ్యగతులు కలుగును.

జటా—రామసామిత్రిలారా! ధన్యుడను-ధన్యుడను- నాజీవితములు పోవుచున్నవి-రామా రామా రామా (ప్రాణములు విడుచుచును.)

(శ్రీ)

సుగ్రీవపట్టాభిషేకము.

చతుర్థాంకము

ప్రథమరంగము.

సుగ్రీవజాంబవంతులు ప్రవేశము

సుగ్రీ—తాతా! జాంబవంతా! మసకమసకగానున్నదిక్కులు
ను తెల్లబోరినవి. రాత్రియెల్ల చేసినప్రజాగరణముచేత కన్నులును,
రాత్రికడచివతోడనే రాబోవుమరణభయముచేత మనస్సును, ఒకేవి
ధముగామండుచున్నవి. పొగ్గిశాతలమును, చక్కగాజూడుము! బారె
దుపెకెగసిన, నేగుచుక్కకు క్రిందుగాన్పించు నా వెలిమిబ్బుచాయ,

సీ. పొగ్గిశాంగన శిరో శ్చ భాగంబు నందిడ్డ

పసమించుపట్టు మే శ్చ ల్మసుకనంగ

దినరాజశైలూషో శ్చ దివ్యాగమమునకై

సురనాటకులుగూర్చు శ్చ తెరయనంగ

కమలాదుర్గతి శ్చ గాంచి యనూరుండు

నవ్వివరదన శ్చ విన్నాణమనంగ

ఉదయోన్ముఖార్క మ శ్చ హృద్ధితమకుటస్థ

కమసేయననరత్న శ్చ కాంతి యనంగ

గీ. హరిజగన్మిత్ర సందర్శ్య ర నాభిలాష
 దివిజలికనున్నకుండ సగ ర దీప్తియనగ
 నల్లయెడతూర్పుదిశయందు ర వెల్లబారె
 తెలివచేకూరె లోక బు ర తెల్లవారె.

జాంబ—అవును నీవిక శీఘ్రముగ ఋష్యమూకపర్వతము చేరవలయును.

సుగ్రీ—తాతా! మతంగమహర్షియనుగ్రహముచే వారికిని వానియనుచరులకును గల్గిన శాపమువలన నీపర్వతమునకు, నాకు రా జాలకుండుటచేత వాకింతమాత్రమైన నిలువనీడదొరికినదిగాని తేనిచో నాయన్న వాలి నన్నిదివర కే హతమార్చియుండును.

జాంబ—ఇప్పు డాభయములేదు. కాని వానినిన్నటిప్రతిదారుణముగానున్నది.

సుగ్రీ—పితామహా! అవును. వాడు నన్ను వధింతునని గడువు పెట్టినది నేడేకదా? నేడెట్లు గడచునోయని నామది తల్లడిల్లుచున్నది. ఓ. పిన్నతనంబుగా ననిది ర పేర్కొనగూడనిదంచునెంచకే చిన్నదొసంగు పెద్దదిగ ర జేసియు నిల్వెడలించె వాలి నా యన్న యపాధనైయిసుభ ర యంబున జేరితి ఋష్యమూకముక కన్నులులేవె యీశునకు ర కల్గినగావగరాడె దీనునిక.

(తెరలో)

రాకేమి? ఏచ్చుచున్నాను. అన్నయ్యా; ఏచ్చుచున్నాము?

జాంబ—శుభపరిణామము. శుభపరిణామము. సుగ్రీవరాజేంద్రా! నీకష్టములుకడముట్టినవి. నీయన్నయగు వాలినిజరిగి సమస్తవానరసేనల కధిపాధుడవై కిష్కింధాపురమున పట్టభద్రుండవు కాగలవు.

సుగ్రీవు—తాతా! ఆధ్వనియెక్కిడిది. అది శాఖామృగకంఠ స్వరము కాదే.

జాంబ—కాదు. సుక్షత్రియకుమారుల కంఠము. ఆముంగిట నున్న మట్టిచెట్టున కావల సూటిగా బరికింపుము.

సుగ్రీ—హా! చచ్చితి-చచ్చితి.

జాంబ—సుగ్రీవా! నిదానింపుము. భయములేదు.

సుగ్రీవు—తాతా! ఇంకేమి నిదానింపవలయును.

సీ. వీరులకెదలోన శ వెరపు బుట్టించెడు

గంభీరమగు ముఖ శ కాంతివారు

చెలువుగాగట్టిన శ శిఖిపింఛములలోన

వెలిమలైదండలు శ వెలయువారు

మోకాలిపైనున్న శ ముదుగుపంచెలపైన

ధట్టలు బిగియించి శ కట్టువారు

ఎకుభుజంబులనుండి జల శ దాకువరకును

వ్రేలుతూణంబుల శ వెలయువారు

గీ. పట్టుదల మోమునందు గ శ న్పట్టువారు

విమలనీలాభ్రకనక వర్ణ శ ములవారు

బలముగలవారు క్షత్రియుల్, శ కడుచువారు

వాలిపంపున నన్ను జంప శ వచ్చివారు.

జాంబ—సుగ్రీవా! ఊరకే భీతినందనేల? వారు వాలిపంపు ననేల వచ్చెదరు. చంపదలచినవాడేని వాలియే నిన్ను చంపునుగాని, ప్రతాపశాలియగు వాలికి వారు వీరితోడేమి? నిదానముగ నాలో చించి పనిచేయఁము. నాబుద్ధినిపరికించిచూడ వీరికి నాలితో నేమాత్ర మును సంబంధమున్నట్లు లోచింపలేదు. అదిగాక తిన్నగా పరిశీలింపు ము. వారేదో విచారమునమునిగియున్నట్లున్ను పెద్దయాతని చిన్నయా తనుసమాశ్వాసించుచున్నట్లును కనబడుటలేదా? కావున, మహాబుద్ధి

మంతుఁ డగుహనుమంతుని వారికడకంపి వృత్తాంతమరయుము, ఒక వేళ వారు నీకు సాయపడినను సాయపడవచ్చును.

సుగ్రీ—మహాభాగ్యము.

జాంబ—నేనింక వారికడకరుగకతప్పదు, నేను నీకడ కరుదెంచుట వినెనేని రవులకపోడు; సమస్తారణ్యముల నెరింగిన పితామహుఁడను గావున, నిన్నింతవఱకు కాపాడితిని ; పోయివచ్చెద.

సుగ్రీ—చిత్తము. దానునిపై ననుగ్రహము మాత్రముంపుడు.

జాంబ—అట్లేకానిమ్ము. నీకు కరమేశ్వరుఁడు తోడగును! పోయివత్తును.

(నిష్క్రమించును.)

సుగ్రీ—ఆహా! ఈజాంబవంతుఁడు తిరిగి నాకంతమునజీవనాశామృతముఁబోసి చనినాడుగదా? ఆ ఏమిచిత్రిప్రపంచము.

గీ. చావుప్రతినిమేషము తను శ చ్ఛాయరీతి
వెంటనుండుటనెఱిగియు శ వేలయేండ్లు
బ్రదుకుదునటంచు నరుఁడు వి శ భ్రాంతినంది
భువికిదివికెల్లపుడు శ మడివెట్టుచుండు.

[నిష్క్రమించును.]

ద్వితీయరంగము.

రామలక్ష్మణులు ప్రవేశము.

రాము—చిరంజీవ!

లక్ష్మ—మహాప్రభూ! వచ్చుచున్నాను.

రాము—మహాప్రభూ! అని పిలిచెదవెందులకు?

గీ. ప్రభురమాదేవియున్నె తా శ వదలెనన్ను

తనుమహాలక్ష్మీయైనట్టి శ ధర్మపత్ని

యిట్టులెడకాని నింక నా శ కట్టిప్రభుత
బ్రదికియుంటిని భువికి భా శ రంబుగాగ.

సరికాని లక్ష్మణా! మనము శూర్పనఖకు ముక్కు-చెవులుగోసి యెన్ని
నాళ్లయినది.

లక్ష్మ—పది దినములు కావచ్చినది మహాప్రభూ!

రాము—అను! ఒకరికిచేయునుపకారము సద్యోఫలితము నీయ
కున్నను అపకారముమాత్ర మంతలో ఫలించునుమా? చిత్రము.

గీ. చెనఁటిశూర్పనఖకు ముక్కు శ చెవులుగోసి

నారమేకాని యాతండు శ నాదుగాత్ర

మర్థముగఁగోసికొనిచనె శ నకట! యొకరి

యపకృతి తనకు ద్విగుణమై శ యంటునయ్య!

లక్ష్మ—సోదరా ! నాల్గుదినములనుండియు మీరొకేవిధమగు
ధోరణిలో నున్నారు.జటాయువు రావణవృత్తాంతము వచించెనుగదా!
ఇంక కర్తవ్య మార్చోచింపఁ దగదా?

రా—కర్తవ్యమా! ఓవెట్టివాఁడా! కర్తవ్యము మాట నటుం
చుము. నాకుఁ దొలుత జానకి మఱపున కెట్లువచ్చునోయి?చూడు—
సేతకొఱ కీప్రకృతియంతయు నెటులేడ్చుచున్నదో?

గీ. కలసియాటలాడిన మమ శ కారమునను

హరిణశాబములేట్లు శ “నమ్మా?” యటంచు

క్రూరశార్దూలముఖ మృగ శ కోటిగూడ

దారిజూపెడు నదె నేత్ర శ వారిగురిసి

మాన్యఁడగు ద్విజరాజభి శ మాన పటిమ

ననువులే మనకయి విడ శ నాడెనయ్య

ప్రకృతియంత నిర్వేతునం శ భవకటాక్ష

మిటుల మనయెడజా ప మ ర హీమమారి
యనుక్షణంబును వాస్మతి ర యందునిలువ
గొమనమున కర్తవ్యంబు ర నాటు తెటులు?

లక్ష్మణా!—లక్ష్మణా!— ఏమిచిత్రిము? సీతాస్మృతిచే నాక
న్ను లదరుచున్నవి. గాత్రముకంపించుచున్నది. హా! సీతా! సీతా! సీతా!
(కన్నులు మూయును.)

లక్ష్మ — మహాత్మా! శ్రీరామచంద్ర!

రా—పిలిచితివా?

లక్ష్మ—అటు లేలకన్నులు మూసితిరి?

రా—ఏమి?

ల—మీగు బాధగనున్నదా?

రా—బాధ లేదు—కాని,—

ల—కాని యేమి స్వామి!

రా—అటు చూడు! అదియేమి?

ల—ఏది?

రా—అసీలజీమూతముల మధ్యమున క్షణమున కొకసారి కనఁ
బడునది.

ల—విద్యుల్లత కాఁబోలును—

రా—కాదు—అది-లక్ష్మణా!—విద్యుల్లత కాదు. అది జాన
కి—నాజానకి—తీసికొని వత్తము వచ్చెదవా!—కాదు—నేనే వెల్లె
దను—సీతా! సీతా! ! —రా—వాహ్మదయసామాజ్యపట్టమహి
షీ! రా—అయ్యో! —అదేమి? అదేమి? —హా! సీతా! —సీతా!
సీతా! క్షణ కాలములో నెక్కడకుఁబోయితివి? వచ్చుచుంటిని. ఇదిగో—
నీకొఱకేవచ్చుచుంటిని—(పరుగెత్తును.)

ల—(వట్టుకొని) స్వామీ! అక్కడ నేమిచూచెదరు. అది వట్టి
మేఘమాల—

రా—మేఘమాల కాదోయి! లక్ష్మణా! దానిలోపల నున్న
దానిమాట—

ల—లోపల నేమున్నది—జలము—

రా—దాని పైన?—

ల—ఆకాశమే—

రా—ఆలాగా? సరే లక్ష్మణా! అది ఖతీగి మనపైఁ బడదు
గదా!

ల—పదార్థరహితమై నిరాధారమగు నాకాశముగదా! మన
పై నెట్లు పడును?

రా—హా! హా! ఆకాశముగూడ మనవలె నిరాధారయ్యా?

శీ. అంబరమ! నిరాధారుల శ్రమైనమనము,

నీవువిద్యుల్లతను, నేను శనెలతసీతఁ

గోల్పడితిమింక నొకచోటఁ శ్ర గూరుచుండి

యూరడించుకొందము. మనశ్రమొకరి నొకరు.

ల—మిత్రమాత్మ వికలతనందినది!

రా—నేనాత్మసన్యాసినైతినిగాదా! నాకు వికలతయేమి?
(స్మృతినభినయించి) ఆ! లక్ష్మణా! అన్నట్లు నాధనుస్సు—నాధనుస్సు.

ల—మహాత్మా! ఎందులకు?

రా—కపటసన్యాసినై వచ్చిన యాకలుషాత్ముని శరీరమును
రెండుతునుకలు చేయుటకు.

ల—వ్వాడిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు?

రా—లేడా? చూడము, వానిని రప్పించెదను. మనోబలము
చే రప్పించెదను. సీతా-సీతా-సీతా!

(కిన్నులుమూసి పరుండును.)

ల—(రాముని తోడవైచుకొని) హా! హా! కాలవికృతి?

గీ. బనరుబట్టాభిషేక ము శ హూతామేమి
యాసమయమందె యారణ్య శ వాసమేమి
వేడుకలుదెచ్చియుమ్మన్న శ లేడియేమి
ఘోరదనుజాధముండయి శ మూరులేమి
కఠినభాషలనెఱుగని శ కాంతయేమి
వంచనమునల్పి నన్ను దూ శ పించులేమి
హానిసేయఁగదగని స శ న్యాసియేమి
భూసుతనుదైత్యుడై కొని శ పోవులేమి
జ్ఞానచిద్రాపుడగు రామ శ చంద్రుడేమి
యతివకైయిటు లున్నాడు శ డగుటయేమి
క్షీతిఁబ్రకృతినిత్యచిత్రవిశ్లేశ కృతులఁగాంచు
దాటలేడుగా విధిని విశ్రధాతయైన.

(దూరమునఁజూచి) ఆ! ఏదియో పెద్దకోరితి యీవంకకు పుచ్చు
చున్నది. రావణునిమాయచే నెవ్వడైన రాక్షసు డిట్లువచ్చుచుండ
దుగదా! అన్నగారు నిద్రించుచున్నారు—నిద్రాభంగముగాకుండ వీని
ని నే వధింతు.

(బాణములు సవరించును.)

హను—(సన్యాసివేషముతోఁ బ్ర॥) మహాత్మా! రక్షింపుము.
రక్షింపుము. (పాదములఁబడును.)

ల—ఓవృద్ధమర్కటమా! రక్షింపుమనియరచితివిగాన, రక్షిం
చితిని. నీవు చూచుటకు కడువేడుకగా నున్నావు. మచ్చికపడిన పెంపు
డుకోరితివిగాని అడవికోరితివి గావు.

హను— సీ. ఎవరయ్యచక్కని శ యవనీపతులుమీరు

లక్ష్మ— అర్కవంశ బయోశ ధ్యాపురంబు

హను — మీ పేరు లేమయ్యా? శ యోపుణ్యజనులార!

లక్ష్మ— ఘనరాముడతడు ల శ క్షుణుడ నేను

హను— ఏకార్యమునకిట్లు శ లే తెంచితిరిమీరు

లక్ష్మ— పితృవాక్యమునకయి శ వెడలివచ్చి

శ్రీరాముసతియైన శ సీతను దశకంఠుఁ

డపహరింపఁగ నుంటి శ మయ్య యిచట

హను— గీ కటకటా! యెట్టికష్టంబు శ గలిగె మీకు

లక్ష్మ— వింతయయ్యెను నీదు వృ శ త్తాంత మేమి

హను— భానుపుత్రుఁడౌ సుగ్రీవు శ బంటనేను

అనిలపుత్రుండ హనుమానుఁ శ డనెడువాఁడ.

రాము—(లేచి) లక్ష్మణా! ధనుస్సు ధనుస్సు.

లక్ష్మ—పోదరా! శాంతింపుడు. ఈతడు మనశత్రుఁడుగాడు.

ఈవనమునందిరుగు నెక శాఖామృగము. ఇంత సేపటినుండియు వేడుక

నొనూటలాడుచున్నాడు. సూర్యపుత్రుఁడగు సుగ్రీవునకుబంటఁట!

అనిలపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడట.

రాము—కపివరా! సూర్యపుత్రుఁడు సుగ్రీవుఁ డిచ్చటకు ని
స్సేలనంపెను?

హను —

గీ. అన్న చేహతరాష్ట్రుఁడై యసుభయమున

ఋష్యమూక పర్వతమందు శ దిరుగుచివును

మిమునిచటగాంచి రిపులగా శ భ్రమవహించి

వాస్తవంబారయగఁగన్ము శ బంపెనయ్య.

రాము— నేనును హతరాజ్యుడనే? ఆతఁడును హతరాజ్యుడే?

లక్ష్మణా! మనమాతని నేల చూడఁగూడదు?

హను—(సంజ్ఞ చేసి సుగ్రీవుని పిలుచును.)

సుగ్రీ—పాహిమాం పాహిమాం శ్రీరామచంద్రా (పాదముల బడును.)

రాము—లెమ్ము. సుగ్రీవా! లెమ్ము. దిక్కులేనిమాకీ మహా రణ్యమున దిక్కులేని ని న్నొకదిక్కుగా విధిచూపెను. నీకు నేనుదిక్కు నాకు నీవు దిక్కు. నాకంతమున జీవములున్నంతవఱకు నీ కేధయమును లేదు. లెమ్ము.

సుగ్రీవు—రామచంద్రప్రభూ! చాసోదరుడగువాలి నారా వ్యమును, భార్యను నపహరించినవృత్తాంతమును ఋష్యమూకమున కరిగి చెప్పుకొందము రండు. మాకీ నడుమ నొకనగలమూట దొ రకినది. అదియొక వేళ సీతామహా దేవిది కాఁగూడదా?

రాము—అట్లయిన ఋష్యమూకమునకే పోదము.

(అందరు నిష్క్రమించును.)

వాలి అంతఃపురము

ప్ర॥ వాలి—రుమ—

వాలి—ఒక్కసారి మాత్రమిమ్ము-ఒక్కసారి.

రుమ—రాజా! వలదు. నేను చెప్పినమూట విచును.

వాలి—ఇక నొకమారుకన్న నెక్కువత్రాగను. నీచేతిలో పాత్ర నిటుతెచ్చు.

రుమ—ఇదివరక నేకమాల్లు త్రాగితివి. ఒడలెఱుంగకుండ మాటలాడుచుంటివి; చాలును. అతిపానమపాయకరము సుమా?

వాలి—దాహ మధికముగా నున్నది. యీమూరు కడుపునిండ త్రాగి యిక నెన్నడు త్రాగుడు జోలికిపోనని యొట్టుపెట్టుకొందును

రుమ—ఈసారి త్రాగుట మానివేయుదువుగదా?

వాలి—అ! నిశ్చయముగ.

రుమ—అట్టి మనోదార్థము నీకుగలదా?

వాలి—సం దేహ మేమి;

రుమ—అంతమనోద్రోధిమగలవాడ వీక్షణము నుండియే యీ త్రాగుడు మానివేయరాదా?

వాలి—ఈనిముసమునుండియూనా? ఛీ! ఛీ! తిరిగి యామాట యేనా! ఇప్పుడు నా కమితదాహముగానున్నదని చెప్పలేదా? ఇప్పుడు త్రాగియాయుత్తరక్షణమునుండిమానుదును.

రుమ—ఇప్పటినుండియు మా ద్రోధిమ లేనివాని కింకొకక్షణ మునుండి మాత్రమెక్కడనుండినచ్చును?

వాలి—ఇప్పుడు నాకు దాహముగానున్నదని చెప్పలేదా?

రుమ—దాహమునకు వేరుపానీయములు లేవా?

వాలి—వేరు పానీయములు నాదాహము దీర్పలేవు. మధుర సమోసీయధరర సమోకోలనిమ్ము.

రుమ—(పాత్రమునటుంచి వేసి) రాజా! నీకిదితగదు. నాపతి జీవించియుండగ నే నీవు నన్ను కోరతగదు.

వాలి—నీపతి జీవించి యున్న నేమి?రుమా! నేను నీకు తగనా? మారునివిరాళి సైపజాలనో బాలా! రతి కేళికిరమ్ము.

(తార ప్రవేశము)

తార—ఓసీదుష్టురాలా! ఎవ్వతెవే నీవు? నాపతితో సరస ములాడగడంగితివి?

రుమ—ఓసీసకృష్ణురాలా!నీపతికొఱకు భ్రాంతిపడితొత్తె వ్వతె? ఇన్ని నాల్గును నాపతితో కులికితివి చాలదా?

తార—పొగరు పట్టిన మాటలాడబోకు; తోలుతనానాధుని సరసనుండజేచిపో;

వాలి—ప్రాణేశ్వరీ! తారా! నీచెల్లెలుగుతులపేమియునులేదు. దానిని క్షమింపుము;

తార—అవును! నిన్ను నుక్షమింపవలసినదే. ఇద్దఱు నిచ్చట యధేచ్ఛయుగా త్రాగి తందనములాడుచుండిరా? ఆహా ఎంతసాహసము! ఎంత తెంపరితనము! తారయేమయ్యె ననుకొంటివి? ఈతొత్తు కూతులే నీకేగడయని నమ్మితివా? వ్రక్కలోని బానసతనమునక మరలేదని యేడ్చుచుంటివా? దాని పాదములపైఁ బడు చుంటివా?

రుమ—ఓసీగయ్యాళీ! నీయైశ్వర్యము చూచి నీమగనిరూపము చూచి వలచి నీకుసవతియగుట కెవ్వతెయు రాలేదు; నోరుకట్టి పెట్టుకొనుము

తార—సిగ్గుమాలినదానా! నీయేకాంతము నే చూడలేదట! మధుపానపాత్ర దగ్గఱజేర్చి పట్టి నాభర్తను త్రాగించి యెడలు తెలియకుండనున్నప్పుడు పైబడవలయుననుకొంటివా!

నాలి—తారా! దీనితప్పులేదు. నేనే మితిలేక బుద్ధిగడ్డితిని—

తార—చాలునులే! నీబుద్ధి బుగ్గియెనట్లున్నది. అయినను ఇది బుద్ధిమంతురాలనినమ్మితివా?

రుమ—అబ్బ! ఎంత బుద్ధిమంతురాలు బయలుదేరినది? ఎంత మానవతి యవతరించినది! ఎంత పతివ్రత మూర్తీభవించినది! మగడు— యీమగడు—దుందుభిచేతకడ తేరినాడను నంక లోతులకుఁ జెప్పి నమ్మించి నామగనిసౌందర్యము చూచి భ్రమించి 'యాతని నగ్నిసాక్షిగ గట్టుకొనినదాననుంటినని యయిన భయములేక లజ్జలేక, నేన్ని నాల్గు నాకు సవతివైతివే! నీసవతి మత్సరము చట్టబండలుగాను నామగనియందము యందమడుగనా?

తార—ఆ! మిట్టపండ్లు, బండ మొగము పండిబలుపు, నీమగని యీకారమునకు మోహించియే యిన్నాల్లు తలక్రిందులయ్యితివి! ఛీ! అభిమానపడి చావక యింకను తగుదునని పగలభములను గొట్టుచుంటివా?

వాళి—మీకిదేమి యాగదము ! తారారుమలారా! నామాట
స్మృతైన వినరుగా?

తార—భార్యను వదలి పరస్త్రిని మరిగినవానిమాట నెవ్వ
రే పాటెందురు?

రుమ—కల్లుగ్రాగినకోతిమాటలు గణనీయములగునా?

వాళి—తారా! నీకు మదనము. రుమా! జోహారు. మీకల
వాములు మానివేయవలయును.

(జాంబవంతుడు. ప్రవేశము)

జాంబ—ఓహో! బాబుగారు దక్షిణమూర్తులయినారే!

వాళి—ముద్దుగుమ్మలారా! తాతగారు జాంబవంతులు వచ్చిరి.
మీకలహవిషయము తరువాత చూతము. లోపలకరుగుడు.

రుమ—(నిష్క్రమించును)

జాంబ—వానర రాజేంద్రా! నీతోడవిశేషాంశములు ప్రస్తావించ
వలయును రమ్మ.

వాళి—భాగ్యము [నిష్క్రమింతురు]

తార—వగలాడియైన యీరు మనెట్టులైన పరాధినింపక
తీరను. ఇదేమో సుగుణసర్వపన్నముని నమ్మి నాధుఁడు దీనివలలోపడి
నాడు. అబ్బ! నేను దీనినిసహింపఁగలవా? ఇంతజేసినజగజ్గుణ నరకాల
రాయుఁడును. కాని ఇంకొక కేమియుపాయము చేయవలయును. ఆ! తె
లిసె-ఇది బహుచమత్కారమైనయింపాయము దీనివలన దీనిమనస్సునా
నాధునకు దెలియుటయే కాక నాచమత్కారమును వెల్లడియగును.

(నిష్క్రమించును)

(వాళి, జాంబ, ప్ర)

జాంబ—మహారాజా! మీరూరక లేనిపోనిసంశయములు మన

స్మృత మంచుకొనవలదు. మీ కేదోతమపైగొంచెమనుగ్రహముగలుగ
వలయునని యిచ్చుకములాడుచు రవంతసంచుదొరికిన వారిపైవీరిపై
నభూతకల్పనలను గావించి తేనిపోనియవాంతరకల్లోలములను గల్పించు
వారిమాటలు మీరు పాటి గావించి రాజనీతి కేలభంగమును దెచ్చుకొం
దురు. తినినవాలుగుమెతుకులను జీర్ణమగుదారి లేక పనిపాటల రేకబలసి
తిరుగుపాపాత్ముల కిదియేవృత్తి.

వాలి—అట్లయిన ఆంజనేయులు దప్ప మరెవ్వరును సుగ్రీవుని
దగ్గఱకేగుటలేదుగదా !

జాంబ—లేదని నేను చెప్పిన మీరు విశ్వసించవలయును. అది
గాక మహాప్రభూ!

గీ. ఎల్లపుడు నేడుగడ పర శ మేశ్వరుండు
గాని ప్రిణులచే నేది శ గాదు సుమ్ము
ఇంతమాత్రమునకు భవ శత్యాంతమందు
కలతనందూట భావ్యము శ గాదు రాజ!

వాలి—అట్లయిన దైవముపై భారమువైచి రాజద్రోహులను
శిక్షింపవలదందువా?

జాంబ—రాజా! నాలభిప్రాయమదికాదు. ద్రోహియగువాడు
తప్పక శిక్షింపవలయును. కానియిట్టిసందిగ్ధవిషయములలోమనముతొల
దరపడి ప్రతివానిమాటయు విశ్వసించినచో దొంగలు దొరలగుటయు
దొరలు దొంగలగుటయు సంభవించును. సలుపురుపలుకుమాటలను
చెవిని వేసికొని జేనిని విశ్వసింపక రహస్యముగ రాజు ప్రయత్నించి
నిజము తెలిసికొని నిదర్శనపూర్వకముగ ద్రోహులను భక్తులను తే
ల్చుకొనవలయును. అంతేకాని, ముందుగాచేయునా ర్భాటము వలన-సిద్ధో
షు లగువారిమనస్సులు దిశ్చును. ఆసిందయందరినెత్తిని రుద్దుట రాజనీతి
కి లక్షణముకాదు- మంచివారు మనస్సులు చెడుటతోసరిపోక వారు
ద్రోహులుగానయితము మూరవచ్చును.

వాలి—అట్లయిన రహస్యముగా గుణవిమర్శనచేయుట యుక్తమనెఱవా?

జాంబ—ఆహా! ముమ్మాటికి—

వాలి—సుగ్రీవపత్నియగురుమవిషయ మేమని మీయభిప్రాయము.

జాంబ—అది నేను చెప్పలేను. నీవే రహస్యముగ దానిగుణమెఱుంగుము.

వాలి—అట్లేచేయుదును. మనమింక నరుగుదము రండు.

[నిష్క్రమించును]

(రుమప్రవేశము)

రుమ—నాధునివిడచి యెన్ని నాశ్చర్యమునది. ఆయనదర్శనము నాటికి నేటికిని గానలేదుగదా! హా—దైవమా—నిన్నేమందును. పరాక్రమమున నసమానుడై పౌరుషమున నద్వితీయుడై యుండ దగిన యైహికముని కొండలబట్టించి యతని భార్య కరణ్యరోదనమును గల్పించిన విధి యెంత బలవంత మయినది—యావిరహమునెవ్వరితో చెప్పుకొందును. సురాపానమత్తుడై దినదినమును తన్ను వరింపుమని నన్నుబలవంతపెట్టుచున్నాడే యీవాలి—నేనేమి చేయుదును

గీ. రత్నపరిపూర్ణశోభావిరూప మై న

కనకమందిరరాజంబున కమలముఖులు

వేనవేలుగదాసీలున ప్రియకరములె?

మగలు లేనట్టిమానినీ సమణికి నెందు?

[తార సుగ్రీవవేషముతో ప్రవేశము]

తార—(తనలో) ఓహో! ఈసుగ్రీవవేషము నాకిప్పుడెంత చక్కగానమరినది! ఇది రుమసు సూసపుచ్చుట కెంతయు దగియున్నది.

(దగ్గఱకువచ్చును)

రుమ—ఓహో! ఏమిది? ప్రాణేశ్వరుడు. ఎన్ని నాళ్లకు దర్శనము! ఇదియేమి! ఇంతగా శుష్కించి పోయెను! అయ్యయ్యో! ఇది యేమననల! వేళపట్టున నన్నము లేక నీరులేక యిట్లయియుండును! అకటా! పరిచారికను నేను జీవింపించియుండగనే నానాధునికట్టి బిర్గతి సంఘటిల్లెనుగా?

తార—ప్రాణనాయకీ! చిర కాలమునకు వచ్చిననియా నాతో మాటలాడవు?

కం. పాలతీ యమృతోత్పాదః

సలలిత వాక్యముల బలుక ర్ జాలవి దేమీ

కలికీ యలుకాచిలుకల

కొలికీ! మరుకేళి శిక్ష ర్ గూర్పుము వేగఁ.

రుమ—(తనలో) ఇన్ని నాళ్లు జ్ఞప్తికి రాని పత్ని నేడు జ్ఞప్తికి వచ్చెను గాబోలును. పాపము. నాథా! జీవితేశ్వరి జీవించి యున్నదోలేదో కనుంగొనుటకు తీరిక లేకున్నను మీకవసరము వచ్చినప్పుడెంత తీయగామాటలాడు చున్నారు. పాపము! పొండు, మీకను గ్రహము గలుగుకాంతలదగ్గఱకే పొండు. ఇన్ని నాళ్లుగడచిన నికఁ గొన్ని నాళ్లు గడువకపోవు?

తార—(తనలో) అబ్బ! మగఁడనియే భ్రమపడి ప్రాణయకోపములు చూపింప సాగితివే వగలాడీ! నీకొంగము మాడుట ముందున్నదిలే! ప్రాణేశ్వరీ! నాబంగారుబొమ్మా! నాకాంతామక్కి! నాపై నీకలు కేటికి రమ్మ. నాకు నీ కౌగిలిమ్ము.

[వాలి ప్రవేశము]

వాలి—ఆ! ఎంతసాహసము? ఎంతమోసము? ఇందరెందరు కావలి గాచుచుండిన నీపాపాత్ముడంతఃపురమునకు వచ్చె నేమిచిత్రము! చాటుననుండియే యీచిత్రమును చూచెదను.

రుమ—వాధా! గృహమును సతినివదలి గుట్టలు బట్టితిరిగదా? కానిండు. ఇట్లెన్నినాళ్ళు తిరుగవలయునో అన్నినాళ్ళు తిరిగియే గృహమునకు రండు. అప్పుడే మీతో ముఖించెదను.

తార—కలికీ! నీకు నాపైనింతలో నలుక వొడమినదా? నన్నిట్లు నీవు చులకనగామాటలాడిన చురుకు చురుకని నాయెద మరుడు కరుకుటఘ్నుల బిరబిర జార విడచుచున్నవాడు. మరుసమరఘ్నునకు రమ్మనకుండుట భావ్యమా కొమ్మా!

వాలి—ఆ! ఆ! శ్రుతిమించి రాగమునఁ బడుచున్నదే! ఇందులకు రుమ యేమనునో?

రుమ—వాధా! విరహబాధయిప్పుడు గదా నీకు దెలిసెను! నేను సయిత మిట్లు వ్యధనందినది సుంతైన గురుతింపవై తివిగదా?

తార—సతి! నన్ను తుమింపుము.

[ఇద్దరు కలియబోవుదురు]

వాలి—ఛీ! దుష్కర్మా! సుగ్రీవా! చోరునివలె సంతఃపురము చేరినదే చాలక ఆనాతిని ముట్టుచుంటివా? దూరముగా నుండుము.

రుమ—వానరరాజా! నీతమ్ముని తుమింపుము.

వాలి—ఛీ! పాంసులా! నీకేమితక్కువ జేసితినిని తిరిగి యాచండాలునిపై భ్రాంతి పడితివి! పీడు నీకేమి నెత్తిమీదివాడా?

రుమ—నెత్తిమీదివాడగునోకాదో! నానాధుఁడును, నేనును చిర కాలమునకు గలసికొంటేమి ఈనాడునాకీతడవతారపురుషుడయ్యెను.

తార—(తనలో) ఆ! నిజము చెప్పితివి. ఈనాడు నీకీతడవతారపురుషుడే యయ్యెను.

వాలి—ఓరీ కపటశీలా! సుగ్రీవా! సంచరించుటకు నేనురా లేనని కోక్కవలె ఋష్యమూకముంజేరి తలదాచుకొంటివే! ఇప్పుడు నీవే వాయింట వంటయింటికుందేటి చందమునఁ జిక్కితివేమిరా?

తార—భీ? ప్రేలకుము. నామగతనము చూడదలచిన నీవాగ
గలవా? నేనుభయపడి ఋష్యమూకమునకు బోయితివా?

వాలి—మగతనము రెట్టింపనేల? ఆడుదానవా యేమి?

తార—(తనలో) ఆ! గుర్తించెనాయేమి?

రుమ—రాజేంద్రా! ఆడుదియే యనుకొనియైన తమిష్యము.

వాలి—భీ! భీ! మీయిద్దరి నింక తమింతునా?

(తారతో మల్లయుద్ధము చేయును)

[తారమీస మూడి పోవును]

తార—(దుస్తులు తీసివేసి) ఆ! ఆ! నాధా! సుగ్రీవునిమీద
కోపము సుదత్తిపై చూపకుము. రుమా! పతిమీది మోహమున నవ
త్తిపై బడకుము?

వాలి—అన్నా! సుగ్రీవుడనియే భ్రమపడితిని గదా?

తార—ఒక్కసుగ్రీవుడని మాత్రమే భ్రమపడితిరా? సుగ్రీవు
నిపై భ్రాంతిగలయినగలాడిపై నిరంతరము భ్రాంతి పడితిరా!

రుమ—ఇది నన్నెంతమోసము చేసినది ?

తార—రుమా దేవిగారా? సుగ్రీవరాజేంద్రుల వినుకటి భార్య
గారా. వాలిరాజేంద్రుల యిప్పటి ముద్దుల—మురిపెముల భార్య
గారా? ఏదీ. ఇందాకటి సరస మిప్పు డేడువండి! ఏదీ. “నాధా. విర
హబాధ యిప్పుడు గదా తెలసెను.” ఆ! ఏమి పోతరమేనీకు? తిను
నది మగనిసొమ్ము! పాడునది మిండలపాట! విరహముచేత చచ్చుచుం
టివా? నాధా! యిప్పటికైన భ్రమ వదలినదా? ఇంకను గన్నులగట్టు
చునే యున్నదా?

వాలి—తారా! వాస్తవము. ఇంతజేసినను, సుగ్రీవుని
పైననే, మమతగలదీని సిగ దరుగవలయును.

(జాంబవంతుడు ప॥)

జాంబ—అ! ఆ! రాజేంద్రా! ఏమిపని యది ?

వాళి—తాతా! వచ్చితిరా ?

జాంబ—వెట్టివాడా! ఆరుమకు పతిభక్తియుండుట తప్పేమి?
కులాచారమగు నేని, సుగ్రీవుడు మృతుడైన పిదప దీని నేలుకొనుము.
ఇప్పుడు తొందరపడకుము.

వాళి—చూద్దుగుమ్మలారా! ఇంకలోని కరుగుడు.

తార—

రుమ— (మెటికలు విరుచుకొనుచు నిష్క్రమించును.)

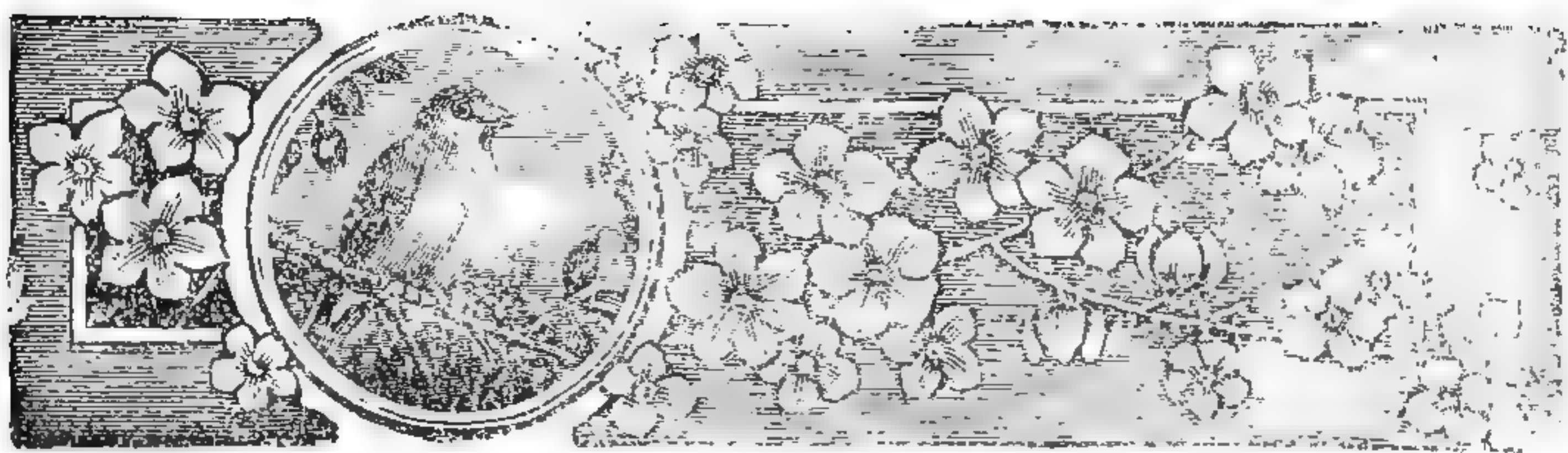
జాంబ—రాజేంద్రా! ఈదినమున, ఋష్యమూకమున జరిగిన
కొన్నివిశేషములు గలవు నీకెఱిచెదను రమ్మ.

వా—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును)

శ్రీ

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము

పంచమాంకము.

ప్రథమరంగము.

రాము—లక్ష్మ—సుగ్రీ—అంజ—ప్ర.

లక్ష్మ—సోదరా ! సం దేహము లేదు. ఈసుగ్రీవుఁడొసంగిన
యాభరణములును, చేలొంచలమును, వధూవికవనుటకు సంశయము
లేదు. కాని,

గీ. చూడజూడ నిప్పుడు శ సుగ్రీవు వదనంబు
సంశయమున దోగు శ నరణిదోచె
కానుపింపదయ్యె శ కారణమింతైన
నరసిమూడఁ డెంది శ ముందునాకు॥

రాము—అట్టిసంశయమున కాన్నదమెక్కడ ? అగ్ని నన్ని
ధానమున వాలిని సంహరించి, వానరరాజ్యము నిచ్చెదనని నేను సుగ్రీ
వునకును, వర్షాకాలము గడచినతోడనే మైథిలిని వెదకుదునని సుగ్రీ
వుఁడు నాకును, నెసంగిన వాగ్దత్తమును మమ్ములను 'బంధువులకన్న
నధికముగ బంధింపవే! సుగ్రీవా ? సీమనస్సున నేదియో సంది
యములేదా ?

సుగ్రీ—మహాప్రభూ ! క్షమింపవలయును.

రాము—ఏల, అట్టిసంశయము గలచోట తీర్పుకొన నే వలయు.

ఏలనన?

గీ. సంశయము లేక దినదినే శ చ్ఛాపప్రవర్ధ
మానమైతికి సాటి యీ శ మహినిలేదు
మదినీసంశయ సహితమా శ మైతికన్న
తలపరాని విరోధ మీ శ ధరణిలేదు.

సుగ్రీ—నాయన్న వాలిశౌర్యము లోకవిదితమైనది. నేనింతవఱకు వీక్షించినవీరులందు వాలినిమీరినవీరుని గాంచినదిలేదు. ఆతనిని

రాము—సుగ్రీవా! చెప్పుము చెప్పుము. సంశయింపనక్కరలేదు.

సుగ్రీ—

గీ. అనఘ ! దూరజేశాగతు శ లగుటచేత
నెఱుంగకడిగెద నన్ను తు శ మింపవలయు
నిట్టి వాలినిపుడు పధి శ యింపఁదగిన
చేవగలవారలని పరీ శ క్షింపఁదలతు||

లక్ష్మణ—సుగ్రీవా ! ఆహహ ! ఎంతగొప్పసంశయముఁ బూనితివి ! మర్కట జన్ముడవగు నీకంతకన్న దొడ్డబుద్ధి నీశ్వరుఁడు ప్రసాదించు బాలకపోయెను. పాపము ! కురులుముడికందని ప్రాయమున నుబాహునివధించి. మూరీచుని సాగరంబున బారద్రోలి తాటకిని ఖండించి యహలక్ష్మణోపంబు బాపి, సకలరాజన్యసమక్షంబున హరునివిల్లు విరచి, మైధిలింబరిణయమూడి, పరశురాముని భంగపరచి, తండ్రిమ్మాటనిలుప సత్యవాక్యపరిపాలనార్థ మరణ్యభూములకే తెంచి కబంధు విరాధకాకాసురఖరదూషణాదిరాక్షసుల ననేకుల నాహూవశేషముచేసిన, నుప్రతాపవర్తిని, అశేషవిశ్రాంత ధవళకీర్తిని, శ్రీరామమూర్తిని శౌర్యహీనుడనిసంశయించుచుంటివా? ఆహహ ! మర్కటచాపల్యము పోనిచ్చుకొనవైతివిగదా సుగ్రీవా?

రాము—తమ్ముడా ! పూజ్యుడగు సుగ్రీవు నట్లు దూషింపఁ
దగువా ! ఎంతమాటాడితివి ! ప్రాణభీతిగలవాని కట్టిసంశయముండుట
తప్పందువా ? తప్పక పరీక్షించుకొననిమ్ము. ఆతని మనస్సునకు తోచిన
పరీక్షను చేసికొననిమ్ము ! సుగ్రీవా!!

రాము—

గీ. సంశయమునొంద బనిలేదు శ జలధియెల్ల
బీల్చి యాపోశనంబు గా శ వింపవలెను ?
యిప్పుడమి, నెల్ల గిరగిర శ ద్రిప్పవలెను?
దెలుపు గావెంతు మిక నాత్మ శ గలతదొలగ.

సుగ్రీ—మహావ్రభూ ! చిర కాలమునుండియు నిచ్చట నేడు
మద్దిచెట్లొకదాని కొకటి సూటిగాలేక వంకరటింకరగా నున్నవి!
వానినేడింటి నొక్క బాణంబున గూల్చినను, సరియే ఏదానవు! నిక
తంబున మాయన్నకును నాకును విరోధముగలిగెనో, యాదుందుభి
క శేబరమిందే కలదు. దానిని మింటి కెగమీటినను సరియే. తమర
నాయన్నను చంపగలవారని నమ్మెదను.

రాము—ఒక్కపనియేల ? రెండుపనులును గావెంతును !

(సప్తసాలములం గూల్చి దుందుభిక శేబర మెగమీటును)

సుగ్రీ—ఆహా ! రామచంద్రుని శౌర్యము ! మహాత్మా ! ఎటు
గక నిన్ను బరీక్షించితి.

లక్ష్మ—సుగ్రీవా ! స్తుతింపులకేమి ! మీకు మాపై నిట్టి
సంశయముగల్గిన మాకు మీపైనట్టి సంశయమే యేల కలుగఁగూ
డదు ! సీతా స్వేషణ మొనరింపఁదగినశౌర్యము మీకడగలదని నిద
ర్భనము చూపఁగలవా ?

రాము—తమ్ముడా ! యిప్పుడేల ?

సుగ్రీ—రామసామితులారా : ఎంతటికార్యమునైన మా
ఆంజనేయుడే కావింపఁగలఁడు. ఆంజనేయూనివిశ్వరూపప్రదర్శనముచే
నీశక్తి రామచంద్రమూర్తికి గనఁబరపుము.

హను—భాగ్యము—(విశ్వరూపము చూపును.

ద్వితీయరంగము.

వాలి—తార—అంగ—ప॥

వాలి—పాణేశ్వరీ ! తారా! సిభీతి కేవలభ్రాంతిమూలకమై నేడ్చి నెదుట నిలువబడి ముఖముఖ నెదుర్కొని నన్ను నిర్జింపఁగల శూరుఁడీపదునాలుగుశ్లోకంబుల నెందును లేడు.

తారా—నాథా! క్రిందటిరేయి నాకు గల్గిన దుస్స్వప్నమును, నేడు తటస్థించిన చర్యలును జూడ, నాహృదయము విషాద భారముచే తల్లడిల్లుచున్నది.

వాలి—ఆహా ! పనితలెంత ప్రకృతిభీరువులు ! కలలకు కల్లలకు నులికిపడుచు మగవారికిఁగూడ భ్రాంతిఁ గొలుపు చుందురుగదా! అంగదా! నీవు నయితము మీయమ్మవలె భయపడుటలేదు గదా ?

అంగ—జనకా ! భయము శత్రువులకుఁ గాదుగాని, చక్రికి నేనే కాదు మీరును భయపడక తప్పదు.

వాలి—నాయనా ! అంగదా ! చక్రియెవ్వరు ?

అంగ—జనకా! నామనవివినుఁడు! చక్రియేరాముఁడని వింటిని.

వాలి—[ముద్దిడుకొని] నాయనా ! నీకప్పుడే చక్రియందలి పరిజ్ఞానమును వైష్ణవభక్తియుఁ గలిగినవా ?

[జాంబవంతుఁడు ప॥]

జాంబ—యహాప్రభూ ! మీసోదరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రణమునకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు.

వాలి—ఆ—ఆ—ఏమి ? మర్నార్థుఁ డప్పుడే రణమునకు పిలుచుచున్నాఁడా? నాచేత నిప్పుడే కాదా, ప్రహరణము లంది పోయి యాడు కానిమ్మో. తారాంగనులారా ! మీరంతఃపురమున కరుగుడు! నేను సుగ్రీవుని మదమడంచి వచ్చెదను.

తార—
అంగ— } నిష్క్రమించును]

వాలి—జాంబవంతా! ఏడియాపాపి సుగ్రీవుడేడి?

సుగ్రీ—(ప) సోదరుని నిర్భాగ్యునిజేసిన నీవాపాపిపె,
నేనా?—ఓసోదరా! రాజ్యాపహరణమహానీతిశాలీ! వాలీ!—

సీ. నీతియించుకలేని శకోతుల మూకపై

బరిపాలనప్రజ్ఞ శ బరపినట్లు

దుర్బలుండై నయా శ దుందుభితో బోరి

పొలియించి ఘనుడనం శ చలరినట్లు

పాపంబులం గుంగి, శ యోషజాలని దశ

గ్రీవునిదృటిలోన శ గెలిచినట్లు

తపమునందున్న మ శ తంగుబాధించి, యం

చితతపోభంగంబు శ జేసినట్లు

సూర్యనందనుడను మహా శ శూరవరుడ

రామచంద్రకరస్థ వీ శ రాధివీర

శాతబాణసంరక్షణా శ సమవిభాసు

నన్ను సుగ్రీవుగెలువ, పై శ నున్న పనియె?

వాలి—ఆలిపోయి యిల్లుపోయి వైభవముపోయి రాజ్యము
పోయి ఆకులుడినుచు, నడవులబట్టి నిలువనీడలేక ఋష్యమూకంబు
జేరినను, నీకు తెగనీల్లువదలనందుల కాశ్చర్యముగ నున్నది. చింతచ
చ్చినను, పులుసుచావలేదుగా! ఐననుదానికేమిలే! దానిని నము
తము శీఘ్రముగ నణగించెద.

ఉ. రాముడు గీముడున్ రిపు విరరాముడు, భీముడు వచ్చుగాక, సా
రామలబాణకోటుల వి శ రామవిహీనతనేయుగాక ఘో
రామరవైరి లోకముల శ రాచితి, నేచితి, కాచితేలపో
రా, మతిహీన! వాలియొక శ రాజున కోడునె? కోడిగంబుగన్॥

సుగ్రీ—కోతివానికి కోడిగ మేమిక్రొత్త?—అన్నా! అధ
ర్మము చేసిన నిన పరాత్పరుడు తుమింపడు. భగవంతుడని మునిగ

ణంబెల్ల వేనోళ్ల వినుతించుశీరామచంద్రపరబ్రహ్మమును రాముఁ
డు, గీముఁడని, నిందాగర్భముగ మాటలాడితివి. నాయాలిని తస్క-
రిని, న్యాయముగా నాకు రాదగిన అర్థరాజ్యమును సున్నజుట్టి
బట్టల బట్టించితివి. చా రాసుతు లిరువంకల జేరి రామునితో వైర
మువలదని మొరవెట్టుకొనిన వినక వారి హితోపదేశములను పెడ
చెవినిం బెట్టితివి ! — ప్రపంచమున, నాబోటిమహావీరుఁడు లేడని
నాయెదుట నిలచి పోరఁగలదైర్యశాలి లేడని లోకధిక్కార మొనరించి,
మహాఖర్వగర్వసూయిష్టుఁడవైతివి. శాపములచే గుంగిపోయి, దుర్బ
లుఁడైన రావణునిబట్టి సముద్రమున ముంచితి నని మాటిమాటికిని
బ్రలాపము లాడుచుంటివి ! అన్నా ! ఇంతేనా నీప్రతాపము ? — ఎంత
కాలమిట్లు బంధువిరోధాగ్నిని నట్టింట రఘుల్కులుపుకొందువు ? ఎంత
కాలమిట్లు సోదర శాపాగ్ని కీలామాలికలకాకలధాకల కోర్వ
గలవు ? — పోనిమ్ము. ఇక నెంతకాలము శీరామతీవ్రశర కాండ
ప్రచండతను దప్పించుకొని నీశానిసలలో మెప్పొందఁగలవు ? —
మహావైభవమునకును, సత్కీర్తికిని నాలవాల మగుకిష్కింధాపురము
నీవలనఁగదా దుర్యశమునకు నెలవైనది !

వాలి—చీ ! దుర్మతి ! నావలన కిష్కింధకు దుర్యశ మేమిరా?

అన్నా ! ఆగ్రహింపకుము. నీవలన దుర్యశ మేలేదా!
రాజనీతిపారంగత్యుడవే ! — కోతివైనను, దేవేంద్రనందనుడవుగాని,
సామాన్యుడవుగవే ! గమస్తశాస్త్రముల నభ్యస్తముఁ జేసితివి !
ఎందైన, ఏశాస్త్రములందైన, ఏచరిత్రలందైన, నన్నదమ్ములు రాజ్య
ముకొఱకు తగవులాడి బాగుపడినట్లు చదివితీవే ? — కాక, వింటివే? —
అయ్యయ్యా ! అంతఃకలహములవలన నేకదా ? రాజ్యములకు నాశ
నము ! — అంతఃకలహముల కారణమున నెన్ని రాజ్యములు నాశనము
లైనవి ! ఎందఱు రాజ్యాధిపతులు గతించిరి ! ఎన్ని పురములు వల్ల కాళ్ల
యినవి ! అన్నా ! ఇంద్రసందనా ! వాలీ !

సీ. తలకొకవంక దా ర యలు దీసినడచుటే

కృద్వీశనాశన ర హేతువయ్య!

చెలికాండ్రవోలె గోరతులు దీయుకుటిలుడే

భూపాలురకు వేరు ర పురుగులయ్య!

మనలోన మనకు దా ర యణకలహంబులే,

నశియించుటకు కార ర ణంబులయ్య

పైనుండి పదిరాళ్లు ర వైచి నవ్వెడువార

లనువుగా భూపాలు ర రగుదురయ్య!

దారుణకుటుంబకలహమెం ర తటి విలయము,

సంఘటిలఁ జేయునో చింత ర నలుపుమయ్య

ఖలులకూటలు విని ముందు ర గతి నరయక

కులమునకు నపకారంబు ర నలుపకయ్య!

వాలి—ఓహూ! సుగ్రీవా! ఏమిథ స్మృతదేశము చేసితివి!

ఎంతటి న్యాయమార్గము నువ దేశించితివి? నాడు దుందుభిలో నేను

రణమాచరించుచుండ, కర్వణబిలంబునకు మహశిల నవరోధముగా

నుంచి, నేను చచ్చిన సరే యని తలంచి, నారాజ్యముతో పాటు వదిన్

యని జంకక, నాభార్య నేలుకొన్న పు డీధర్మశాస్త్రము చాలేయ్య

నురా దుర్మతి!—

సుగ్రీ—అప్పుడు నిన్ను మోసగించి ను ప్రహమునకు

రాలేదే! నీవు మృతినందితివని తలంచి, మన కులాచారప్రకారముగ

తారను వివాహమాడితివి.

వాలి—మంచిది; సుగ్రీవా! నీవు నన్ను మోసగింపదలం

పలేదు. నేను నిన్ను మోసగింపదలంపలేదు. నేను జీవించియుం

డగా నీవెట్లు నేను చచ్చితివని తలంచితివో, అట్లే నీవు జీవించియి

డగా నీవు చచ్చితివని తలంచి నేను నీనతిని గట్టుకొంటిని ; ఇందు దోషమేమి ?—

సుగ్రీ—అహహా ! మంచిసీతి జెప్పితివి ! ఇట్టిదుర్బుద్ధి గలిగిన నిన్నిక భగవంతుడు క్షమింపఁడు. నాచేతిముష్టిప్రహారముల నందఁ గెలుపుము. నావలనఁ గానిచో రామమూర్తి రాగలఁడు.

వాని—నీరామమూర్తియు, నీవును, నాశౌర్యాగ్ని కింధన మాత్రములుగా తులువా !

సుగ్రీ—

—♦ పంచచామరము. ♦—

కలుషములాడకు కారులుప్రేలగుడగడలాడగ నిన్నిపుడే నిలువున జీరెద; నిసుహతమార్చెద, నిశ్చలవీరబలోద్ధతిచే పలుమరు బింకము లాడెద వేటికి భండనమందున బారెదవో నిలచెదొ కాంచెద; నీదుబలంబు, ననిందితవీరవిహారములన్.
వాని—

—♦ పంచచామరము. ♦—

సురగుహోరగ శూరులగుండెలుచూర్ణముజేసిన వానినిరా కరము, నరాంతక కాండమునెల్ల వికంపితదేహులఁ జేసితిరా

బిర.నంగరమంబును నీవిటువీరములాడగఁ గాదు సుమా గిరగిగిధిరాతలమందున కేరడమేటికి ? గూలెదురా.

(ఇట్లు యుద్ధముచేయు సుగ్రీవుడు పడిపోవుచు)

వాని—ఛీ ! దుర్బుధుడా ! ఇట్లే ధూళిలో పొరలాడుము, నీకు పాదతాడనమే గలదు. (కాలితోదన్ని ప్రస్థా)

(రామ, లక్ష్మ, హను—ప్రవేశి)

రామ—తమ్ముడా ! వాని సుగ్రీవులలో నాకించుకయు భేదము తెలియక నేను వానిని వధింపలేకపోయితిని. అతఁ డిచ్చట మూర్ఛిల్లినాడు ! పాపము !

లక్ష్మ—ఈసారి సుగ్రీవుని కంఠమునం దీపుష్పమాలిక వాన
వాలుగ నుంటెను.

హను—సుగ్రీవరాజేంచా! సుగ్రీవరాజేందా! శ్రీరామ
సౌమిత్రిలు వచ్చినారు. లెమ్ము; లెమ్ము.

సుగ్రీ—హా! రామచంద్రప్రభూ! శరీరము వాలిదెబ్బలచే
చూర్ణమైనది; వాలితో పోరాడునప్పు డాసాపిని మీరు హతమార్తు
రనుకొంటిని; మోసపోయితిని. ప్రహారములు మర్భరములుగ నున్నవి.
రాఘవా! శరణాగతుడను.

రామ—సుగ్రీవరాజా! వగవకుము.

గీ. ఏకరూపులరైన మీ ర యిరువురందు,

భేదమేర్పరుపగ లేక ర పెకలినైతి

కలితపుష్పమాలికను నీర కంఠసీమ

నుంచెదను; పిల్వు మతని మ ర రొక్కమారు.

సుగ్రీ—భాగ్యము; తమ రాచెట్టుచాటుననే యుండవల
యును.

రామ }
లక్ష్మ } (ప్రసా)
హను }

సుగ్రీ—ఓహా! ప్లవంగ సేనానాథులు! మీరులా రా!
నేను శ్రీరామ భక్తుడను. మీరాజుసవాళి ముడచు. సుగ్రీవు
డనుపేరుగలవాడను; బిగ్గరిగ జెప్పుచున్నాను. వినుడు

సీ. బహుళవైభవమున ర వానరసేనతో

కిష్కింధ నేలెడు కీర్తి శాలి

తెమ్ము నాలిని, సార ర ధరణీతలంబును,

సమముగా నేలెడు ర నాహనుండు

స్వభుజప్రతాప సం శస్త్రవ మొనరించుచు
 నడచి పడ్డటి మ శ హాభిమాని
 అనుజాతరాజ్యాప శ హరణసత్కార్యమే
 తారకంబనుకొన్న శ ధన్యమూర్తి
 యగు మహాబుద్ధిమంతుఁ డ శ త్యంతబలుఁడు
 సోదరుఁడు నాకు; మీకు భూ శ మీధవుండు
 వాలియను పేరుగల్గు సా శ భాగ్యమూర్తి
 యెచటనున్నవాఁడెచట ! వా శ డెచట చెప్పుడి !

వాలి—ఓరి మొండిబండా ! నాదర్శనమున కింత యారాభట
 ము కావలెనా ? ముద్దమునకే గదా ? తిరిగి గట్టిగ తన్నులు తిందు
 వుగాని—ఓహూ ! ఏమిది ? ఈసారి పెండ్లికొడుకువలె సుమమాల
 ధరించి వచ్చితివి ! అట్లయిన ముక్తికాంతను పెండ్లాడుచువుగాని రమ్మ
 సుగీ—ముక్తికాంత నేల ? —విజయలక్ష్మినే పెండ్లాడెదనురా.

(ఇద్దఱు యుద్ధము చేయుచుండగా రాముఁడు వాలిని గొట్టును.

వాలి పడిపోవును)

సుగీ—
 జన్మ ! శ్రీరామ చంద్రమూర్తికి జన్మ
 లక్షణములు (కోలాహలము చేయుదురు.)

సుగీ—నామచంద్రప్రభా ! నమస్కారము.

గీ. అఖిలజగముల గెల్చె నా శయన్న వాలి

యతని మొక గాణమున గెల్చి శ నట్టి శౌర్య

ధనుఁడ సమహాత్ముఁడవునీవు శ ధారుణీశ !

లోకనాథుఁడవయ్య సు శ శ్లోకమూర్తి !

రాము—తాళుము తాళుము. వాలి యేమో పలుకుచున్న

వాఁడు—విననిమ్ము.

వాలి---హా! హా! రామా-రామా-ఇంతక పటమా? ఇంత
మోసమా? -లజ్జ-లజ్జ-సిగ్గు-సిగ్గు-చెట్టుచాటుననుండియా? నాయెగుట
కు రాలేక-మా-రాడలేక-లోకాతీతప్రతాపవక్తరిగునన్ను గెలువలేక
చెట్టుచాటుననుండి కొట్టితివా! ధీ-సిగ్గు సిగ్గు (కన్నులుమూయుచు).

లక్ష్మణ-సోదరా! వాలి యిట్లు పలుకుచున్నాడేమి?

రామ-—(స్వగ) ఆహా! ఎంతప్రమాద మైనది?

గీ. శౌర్యమున నొక్కకోతినిఁ గ జంపలేక

దొంగతనమున వధియించు గ దోషమునకుఁ

బాలుపడెరాముడనియింక గ భావిజనులు

పలుకఁజూతురుగాఁ బోలు కలుషమంచు.

(తార, అంగములు శోకించుచు ప||)

తార-హా! రామా! ఇదియేమి? నీవుధర్మమూర్తి వనిచెప్పు
దురే! ఈ హేయ కార్య మాచరించితి వేమి? కోతిని చంపి భక్షింపమన
సయ్యెనా? రాజులకు వేట సహజమందువేని నీకు కోతి మాంస ముప
యుక్తము గాదే! ఆహా! భార్యను బాసి భ్రాంతుడవైతివా! రాజా!
ఎక్కడనోమహారణ్యముల నున్న మా రాజ్యమున దగవులు దీర్ప నయో
ధ్యమండి నీవు వచ్చితివి కాబోలును! న్యాయాన్వయమున మాము
సలుప నీకు రాజ్యాధికారమైన లేదే? నీకీ స్వతంత్రముల బృహదాహుతి
మ్ము. శరణాగతుడైనసుగ్రీవుం బరిరక్షింపు శూరశ్రేష్ఠులచరించితి
వనుకొందమన్నను వీలులేనిభంగి నీచతరంబున నెదుటకు రాలేక
చెట్టుచాటునుండి చంపితివే ఈమన్వాయం బూడనే ప్రాప్తవా? ఏజన్మం
బునఁ గాని నాపతియే నిన్నేకిరాతరూపంబుననో చంపకుండువా?
హా! ప్రాణేశ్వరా! నన్ను విడిచిపోవుచుంటివా! వలదు వలదు చెవినిల్లు
గట్టుకొనిబాధించినను వినకపోయితివి. ఇక నీదుఃఖము నా కెన్నివార్ల
కు వాయును? (దుఃఖించుచున్నది)

వాలి—(తెలివిగల్గి) రామా! ఇక నాప్రణామములు పోవుచున్నవి! నాకడుపులోనున్న నాలుగుమాటలును నీచేవిని వేరీ చచ్చెనను, రావణునివధియించి నీతను చేకొనుటకై - సైన్యసహాయముచేయుదునని నాగ్ధానము చేయుటచేతగదా, యీసుగ్రీవునిపక్షమునఁ జేరి నన్ను వధించితివి! ఈపెట్టినివదలి, నాపక్షమునఁ జేరియుండువేని-రావణుని నాతో కఠోఁ గట్టి తెచ్చి నీవాదములదరిఁ జేర్చుందునే? సింధూరము నాభుజముపై నెక్కించుకొనిరాకుందునే? ఎంతపెట్టిపని చేసితివి! ఈయనమధ్యఁడు సుగ్రీవుఁడా నీసతిని వెదకియిచ్చుట!-కానిమ్ము నీవు భగవంతుఁడవని ప్రతీతిగలదు, నీతోడ మనసారయ్యుద్ధముచేయక-దొంగచావు చచ్చితి ననుచిచారముదక్క- నీవలనఁగూలుట నాకానందకరముగనే యున్నది. ఇందు నా కక్షమస్వర్గలోకానాప్తిగలుగ వరమిమ్ము, నాప్రణామములు పోవుచున్నవి.

రామ—బాహుబలశాలీ! వాలీ! పుణ్యాత్ముడవగునీకు స్వర్గ సుఖము గలుగును.

వాలి—ధన్యాత్ముడ, ధన్యాత్ముడ. సుగ్రీవా! కిష్కింధ నేలుకొనుము. నాకంతమున దేవేంద్రదత్త మగువై జయంతిమాల గలదు నాప్రణామములు పోయినపిదప నిది శక్తిహీనమగును. దీనినిప్పుడే గైకొనుము. ఇది నాప్రణామసాధ్యమైనశౌర్యము నొసంగఁగలదు. తారాంగవల్లరా! నీమాటలవినక చెడితిని, మీకింకఁజెప్పవలసినదేమియునులేదు శ్రీరామ! ర్హియాజప్రకారముగ మెలంగుఁడు, రామచంద్రప్రభూ! మహిమమాట. నీకు వనవాన దీక్షగావున పురప్రవేశము చేయఁజాలవు. నాకన్నులయెడటనే నీవు సుగ్రీవునకు రాజ్యప్రదానము చేయఁము; తరువాత సౌమిత్రి యభావిధిగ కిష్కింధలో పట్టాభిషేకోత్సవము జరుపుచు.

రాము—అట్లే చేయుచును.

లక్ష్మ—(స్వగ) అబ్బా! ఏమి వాలిగడుసుఁదనము? రామమ
తన్నుఁజంపినట్లే సుగ్రీవునిఁ జంపి రాజ్యము నపహరించునని ధనక
న్నులయెదుటనే పట్టాభిషేకము చేయుమనుచున్నాఁడు.

రాము—(వైజయంతీకిరీటములచే సుగ్రీవు నలంకరించి స్త్రోత్ర
వాచనములు చదువును)

(తెర వ్రాల్చును)

చతుర్థ దృశ్యము—కిష్కింధ.

(పట్టాభిషేకమందిరము)

(సుగ్రీవుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడై సమస్తపరివారముతో)

లక్ష్మ—సుగ్రీవరాజా! శుభముహూర్తమునఁబట్టాభిషిక్తుఁడవై
తివి; నీకింకేమి కావలయును.

సుగ్రీ—మహాప్రభూ! తమదయచేత నష్టరాజ్యప్రాప్తి గలి
గెను. ఐనను నిట్లుగూఁగాక !

ఆ. అన్నదమ్ములకును న ననోన్య వైరంబు

గలుగ కుండుఁ గాత ! న కపట వృత్తి

పరుని భార్యఁ గొన్న న పాపాత్ముఁ డైశ్వర్య

హీనుఁడైమృతిని వ న హించుఁ గాక!

లక్ష్మ—తథాస్తు

(అంజలు మంగళము పాడుదురు)

సంపూర్ణము.

శ్రీకృష్ణ
శ్రీకృష్ణ

